

Lucian N. Leustean

ORTODOXIA ÉS ÁLLAM: A KOMMUNIZMUS ÉPÍTÉSE A ROMÁN NÉPKÖZTÁRSASÁGBAN (1948–1949)

A tanulmány azt a zavaros és ellentmondásos kapcsolatot elemzi, amely az ortodox egyház és a kommunista rendszer között állt fenn a Román Népköztársaság első két évében. A kommunizmus bevezetése és a sztalinizáció folyamata oda vezetett, hogy az állam példátlan ellenőrzést szerzett az egyház felett. Az egyházat aktívan bevonták a propagandába, és a rendszer saját embereit erőltette rá az egyházi hierarchiára. Egyfelől a román kommunisták követték a szovjet modellt, amely megszabta az egyház helyét a kommunista államban, másfelől az egyházi hierarchia alkalmazkodott az új politikai rendszerhez, felállítván az úgynevezett „társadalmi küldetés” elméletét. Tömegtámogatottság hiányában, a kommunisták arra használták az egyházat, hogy támogatottságra tegyenek szert. Így az egyház kivételezett helyzetnek örvendett a társadalomban, elsősorban azért, mert a kommunisták őket használták föl ideológiai terjeszkedésükben és a Nyugattal való konfrontálásban.

A második világháborút követő politikai bizonytalanság – amikor a kelet-európai államok az ateista-kommunista rendszerek ellenőrzése alá kerültek – az előző kormányzati formációkkal való összecsapást hozta magával. A két világháború közötti időszakban Románia tanúja volt annak, hogy a templomok tetejéről leszedték a kereszteteket a Dnyeszter partján, ennek megfelelően a román hadsereg belépése a háborúba „az istentelen nép ellen”¹ való harcról szólt. A szovjet katonai erővel bevezetett kommunizmus magával hozta azt a félelmet, hogy az új kormány ugyanazokat a megtorló intézkedéseket fogja alkalmazni a vallás ellen, amelyeket a Szovjetunióban is az 1917-es októberi forradalom után.

Az ortodox egyház története a román kommunizmus alatt meglehetősen szomorú. A párt vezetője, Gheorghe Gheorghiu Dej maga is beismerte 1961-ben, hogy 1945 és 1952 között több mint 80.000 embert tartóztattak le, ezek közül 30 ezret be is börtönöztek. (Gheorghe Gheorghiu Dej 1963, 286. old.) Emellett, a két világháború kö-

zötti legtöbb nem kommunista vezetőt is letartóztatták, sokan közülük meg is haltak a börtönben. Sokszor papokat és nem papokat egyaránt azért vittek el, mert kinyilatkoztatták vallási meggyőződésüket. Románia és domináns vallása – a keleti ortodox kereszténység – mégis más utat követett, mint a Szovjetunió. Az ortodox vallás nemcsak, hogy nem szenvedett üldöztetést, hanem úgy tűnik, még hasznot is húzott abból, hogy a rendszerrel kollaborált. A kommunista uralom egész időszaka alatt, amíg a hatalom más vallásokat betiltott, különleges bánásmódot alkalmazott az ortodox egyházzal szemben. Addig, amíg az ortodox hierarchia támogatta a rendszert, és az egyház részt vett a propagandában, a kommunisták nem szálltak vele nyíltan szembe.

Minden elemzésnek – amely a Román Ortodox Egyház és a kommunista rendszer közötti kapcsolattal foglalkozik, különösen az első évekre vonatkozóan – figyelembe kell vennie a vallás státusát a Szovjetunióban. Mindenféle ateizmus és vallási üldöztetés ellenére, az 1937-es szovjet népszámlálás kimutatta, hogy a városi lakosság 50%-a, a falusi lakosság 70%-a vallásosnak tekintette magát.² A második világháború kezdetekor a kommunisták rájöttek arra, hogy az egyház jól használható propagandacélokra. Belföldön arra, hogy az embereknek motivációt adjon a háborúban harcolni, külföldön pedig arra, hogy a kommunista ideológia fensőbbségét propagálja a világ ortodox közösségein belül. Ez akkor vált teljesen világossá, amikor Szergej metropolita, aki a moszkvai érsekséget vezette, példátlan gesztust tett: 1941. június 22-én Lelkészi Körlevelet írt az orosz híveknek, amelyben arra biztatta őket, hogy fegyvert fogjanak a Szovjetunió ellenségei ellen. A kommunista rendszer segítségével, a moszkvai pátriárkatus kiterjesztette hatását a szomszédos ortodox egyházakra (1940-ben Lettországra és Litvániára, 1943-ban Grúziára) és 1943. szeptember 8-án Szergejt kinevezték pátriárkává. Az egyház azonban e folyamatok ellenére, amelyek erősnek tűnhetnek föl, valójában meggyengült az üldöztetés évei alatt, és csak egy kirakategyház volt már, amely teljes mértékben kiszolgált a kommunista politikai elitet és helyi szinten nem volt egyáltalán összefogó ereje. Ez a kettősség észrevehető volt a pátriárka beiktatási ünnepségén is, amikor csak 18 püspök volt jelen, ellentétben az 1927-es beiktatással, amikor 272 püspök volt jelen.³

Az Orosz Pátriárkatus fő ideológiája az volt, hogy ők a Harmadik Római Birodalom örökösei, és követelték, hogy az ortodox országok ismerjék el Moszkva dominanciáját Róma és Konstantinápoly fölött. Ez a vallási álláspont kéz a kézben haladt azzal a sugallattal, hogy az ortodox államoknak a kommunizmust mint a korszak vezető ideológiáját kellene követniük. A rendszer támogatásával az orosz ortodox egyház kampányt indított, delegációkat küldve 1945 áprilisában Bulgáriába és Jugoszláviába, majd 1945 májusában Romániába. Egy pánszláv konferencián is részt vettek az egyház képviselői Belgrádban 1946-ban. Szergej halála után,⁴ Alexej pátriárka még tovább ment és – 1945. május 28. és június 6. között – ősi ortodox pátri-

árkatusokat látogatott meg (Antiokiában, Jeruzsálemben és Alexandriában) Szíriában, Palesztinában és Egyiptomban azért, hogy a keleti ortodoxiát is az orosz dominancia alá vonja. Moszkva továbbá arra is törekedett, hogy az orosz diaszpórát ellenőrizze; egy a Krutic-i Nyikoláj metropolita által vezetett küldöttség ellátogatott 1945 júniusában Londonba, augusztusban Párizsba, szeptemberben pedig az Egyesült Államokba, de nem sikerült ellenőrzésük alá vonni ezeket a közösségeket.

Moszkva másik politikai támadása a szomszédos, független ortodox egyházak ellen irányult. A lett és a litván ortodox egyházakat bekebelezték, és orosz fennhatóság alá kerültek, míg a kicsiny lengyel ortodox egyház kénytelen volt kikiáltani függetlenségét, amelyet 1924. november 13-án illegálisnak nyilvánított Konstantinápoly; ennek következtében az Orosz Pátriárkatushoz fordultak, mint harmadik Rómához, hogy egy új függetlenséget elfogadó thomost bocsássanak ki számukra. A második világháború után a térségben elterjedt annak gyakorlata, hogy a kisebb ortodox egyházak függetlenséget kaptak. Olyan egyházi vezetőket, akiknek nem volt kiemelkedő rangjuk, de ellátogattak Moszkvába, hirtelen saját egyházuk legmagasabb vezetőjévé választottak. Mi több, az ortodox egyház és a Vatikán közötti harcban, a görög katolikus egyházakat arra kényszerítették, hogy „újraegyesüljenek” az ortodox egyházzal, és más, nagy egyházakat a kommunisták erőszakkal betiltottak.

A román ortodox egyház második volt az orosz után hívei számát tekintve, és mivel a kommunizmust 1945. március 6. után fokozatosan vezették be, megmenekült az erőszakos vallási tisztogatás és az üldöztetés elől. 1947-et követően, amikor már teljes politikai hatalomhoz jutottak, a kommunisták a román ortodox egyházat úgy tekintették, mint a teljes ortodox közösség részét, mely elősegítheti Románia jó kapcsolatát a Szovjetunióval, valamint segíthet a tömegekre erőltetni a kommunizmust. E tanulmány célja, hogy megvizsgálja: miképpen kollaborált és alkalmazkodott az ortodox egyház a kommunista rendszerhez a Román Népköztársaság első két évében. Ez volt a kommunizmus egyik legösszetettebb időszaka, az ország szokta az új politikai struktúrát, mielőtt még egy sokkal agresszívabb szovjetesedés indult volna el. A tanulmány azt bizonyítja, hogy a román kommunista vezetés viselkedése a vallással szemben ugyanazokat az elveket követte, amelyeket a szovjet társaik, beleértve azt is, hogy együttműködési lehetőséget láttak az ortodox egyház és az állam között.

A román ortodoxia és a kommunisták

A Kominform megalakulása 1947-ben új szakaszt hozott Közép- és Kelet-Európában a kommunista hatalom megszilárdulását illetően. Romániában ez a szocialista és kommunista pártok egybeolvasztásával érték el, valamint a monarchia eltörlésével. A kommunista rendszer hivatalosan 1947. december 30-án, a 363-as törvény által szi-

lárdult meg, amely kikiáltotta a Román Népköztársaságot. Az országot a kommunis-
tákkal által ellenőrzött Elnökség⁵ vezette, és 1948. január 4-én Mihály királyt arra
kényszerítették, hogy elhagyja az országot. A monarchia eltörlése természetesen ha-
tással volt az ortodox egyházra is. Az egyház változása és a múlttal való szakítása már
1948 első napjaiban látható volt. Minden év január hatodikán, Jézus keresztelésének
napján, a pátriárka a királyi palotába ment, hogy megáldja szentelt vízzel a királyi
párt, és isten kegyelmét kérje a királyra az elkövetkezendő évben. Természetesen a
kommunistákat nem érdekelte semmiféle vallási ceremónia, amely a múlt „burzsoá”
értékeihez köthette volna őket. Éppen ellenkezőleg, az új rendszer szellemében mate-
rialista értékeket kellett találni, amelyek a munkásosztály erejét magasztalják. Ennek
megfelelően január 22-én kormány-rendeletet hoztak hat nemzeti építkezési terület-
tel kapcsolatban, ahol 170.000 fiatalnak kellett „önkéntesen” dolgoznia. Ezeknek az
„önkénteseknek” túlnyomó része egyensúlyozni akarta az ellenük hozott vádakot,
misperint nekik „egészségtelen társadalmi háttérük” van, és azonosulni akartak a
munkásosztállyal (Giurescu 2003, 503–504.).

A kommunisták fel akarták mérni Románia teljes gazdasági és társadalmi álla-
potát; ezért 1948. január 25-én népszámlálást indítottak.⁶ Bizonyos egyházi körök
támogatták ezt: Moldva metropolitája, Justinian – akit néhány évvel azelőtt nevez-
tek ki a kommunisták az egyház vezetésére (Leustean 2005, 439–458.) – megkérte a
hatáskörébe tartozó papokat, hogy segítsék ebben a kérdésben a hatóságot, és tartott
egy támogató beszédet a Iași városában működő jogi karon is (Justinian 1948).

A Szovjetunió és Románia közötti politikai és gazdasági kapcsolatok 1948. feb-
ruár 4-én látványosan erősödtek, amikor a kormány Moszkvában aláírta a román-
szovjet baráti, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási egyezményt. A román
küldöttség – amelynek tagjai Anna Pauker külügyminiszter, Gheorghe Gheorghiu
Dej ipari- és kereskedelmi miniszter, Vasile Luca pénzügyminiszter, és Petru Groza
miniszterelnök voltak – találkozott Sztálinnal; Romániából volt az első kommunista
Népköztársaság, amely ilyen egyezményt írt alá, és egy olyan mintát állított föl,
amelyet – szovjet hatás alatt – hamarosan követett a többi kelet-európai állam. A kom-
munisták meg akartak erősödni, ezért a február 21. és 23. között tartott kongresszu-
son egyesült a Román Kommunista Párt (RKP), a Szociáldemokrata Párt (SDP) és
megalakult a Román Munkás Párt (RMP). Gheorghiu-Dejt választották az RMP
Központi Bizottságának főtítkárává, mely Bizottságnak 41 tagja volt, ebből 31 a
RKP-ból, 10 pedig a SDP-ből. A márciusi választásokra való tekintettel február
27-én az RMP választási szövetséget kötött több kisebb párttal – amelyeket később
bekebelezett az RMP –, és megalakult a Népi Demokratikus Front (NDF).⁷

Amikor megalakult a kommunista választási szövetség, Nikodim, román pátri-
árka beteg volt, és 1948. február 27-én, nem tisztázott körülmények között meghalt.
Sokan állítják, hogy Nikodim pátriárkát meggyilkolták, míg betegen a Neamți-i ko-
lostorban tartózkodott (Ionițoiu 1983).

Az új rendszer beiktatásakor, 1947 decemberében, Nikodim nem tett nyílt ellenlépéseket, hanem írt egy Lelkészi Körlevelet, amelyben arra kérte a híveket, hogy engedelmeskedjenek az új hatalomnak (Nikodim, 1948). Ám még 1946-ban, amikor a kommunisták először jutottak miniszteri pozíciókhoz, a pátriárka tartózkodóan viselkedett a kommunizmus előretörésével szemben, és a hatalom úgy látta, akadályt jelenthet abban, hogy teljes ellenőrzésük legyen a vallási vezetés fölött. Halála után, az ortodox szokások szerint, Justinian metropolitát nevezték ki a pátriárka helytartójának addig, amíg összeült az egyház választó kollégiuma, és megválasztotta az új pátriárkát.

Mihály király nyilatkozata, amelyet Londonban, március 4-én tett, és amelyben arról beszél, hogy az elmúlt években a kommunisták meghamisították a választásokat és őt magát lemondásra kényszerítették, már túl későn jött és semmi befolyása nem volt a román politikára. Az 1948. március 28-i választás mérföldkő volt, a kommunisták domináns tényezővé váltak úgy a román törvényhozási testületekben, mint a közigazgatásban. Az NDF 405 helyet foglalhatott el a 414-ből, a fennmaradó kilenc helyet pedig két kis párt kaphatta meg.⁸ Az 1948-as választás tradíciót teremtett, mely szerint a kommunisták mindig szinte 100%-ban megnyerik a választást.⁹ 1948. április 13-ától kezdődően a politikai hatalom teljesen a kommunisták kezébe került; ekkor fogadta el a Nagy Nemzetgyűlés (NNG) (*Marea Adunare Națională*) az új alkotmányt, amely hű másolata az 1936-os sztálini szovjet alkotmánynak. Inentől kezdve Romániát elnökség vezette, amelynek elnöke Constantin I. Parhon lett, tagjai pedig Mihail Sadoveanu, Ion Niculi és Petre Constantinescu-Iași, aki alelnök lett; a Miniszterek Tanácsát továbbra is Petru Groza vezette (King, 1980).

Az új rendszer egyházpolitikájában a szovjet sztálinista modellt követte. A helyett, hogy betiltották volna a vallást, ami egy ateista rendszertől elvárható, az alkotmány 27. paragrafusa a következőt tartalmazta:

„Az állam biztosítja a lelkiismereti szabadságot és a vallás szabad gyakorlását. A vallási felekezetek szabadon szervezhetik magukat, és szabadon működhetnek, feltéve, hogy nem sértik az alkotmányt, a közbiztonságot és erkölcsöt. Egyetlen vallási felekezet sem tarthat fenn általános oktatási intézményt, de működtethet saját, speciális teológiai iskolákat, ahol a vallási szolgálatokhoz szükséges papjaikat képezik, az állam szigorú ellenőrzése alatt. A Román Ortodox Egyház független és szervezetileg egységes. Erről a szervezeti formáról, valamint a vallási felekezetek működéséről a törvény gondoskodik. (Murariu & Iancu, 1995.)”

A vallás helyzetét illetően, az új alkotmány törést jelentett az előző alkotmányos törvénykezéssel szemben. A vallási felekezetek, elvileg, „szabadon szervezkedhettek és működhettek”. Ám a gyakorlatban az állam számos indokot talált, hogy elnyomja

azokat, akik veszélyeztették a „közbiztonságot”. Az alkotmány továbbra is azt tartalmazta, hogy az ortodox egyház „független és egységes”, de – a korábbi alkotmánnyal ellentétben – semmiféle utalást nem tett a másik nagy román egyházra, a görög katolikus egyházra. Miután 1918-ban az összes román tartomány egyetlen állammá egyesült, mindegyik alkotmány említést tett mind az ortodox, mind a görög katolikus egyházakról mint a Románia életében fontos tényezőkről. Az a tény, hogy az unitus egyházat, amely a Vatikán hatáskörébe tartozott, nem foglalták bele az új kommunista alkotmányba, arról árulkodott, hogy a kommunisták nem tartották fontosnak, és idegen érdekek szöszlőjének tartották.

Justinian pátriárka megválasztása

Az új politikai körülmények között az ortodox egyház kényes helyzetben volt. Amint azt a *Securitate* dokumentumai feltárták, a Népköztársaság első hónapjában az egyházi vezetők szoros kapcsolatban voltak a kommunista rendszerrel, miközben az előző monarchiát dicsőítették.¹⁰ Újév estéjén, Nicolae Bălan, erdélyi metropolita, kijelentette, hogy „hálásnak kell lennünk a múltért”, és hogy a papoknak nem kellene új kormányzási formákról gondolkodniuk, hanem inkább folytassák tevékenységüket Krisztus igéje szerint, mert annak nincsen földi vezetője. 1948 februárjában Bălan metropolita kihallgatáson volt Petru Grozánál, aki azt kérte, hogy a hozzá tartozó papok lépjenek be az ő pártjába, a Földművesek Pártjába, és felajánlotta Bălannak a pátriárka pozícióját. Ám egyik sem történt meg. Ehelyett, miután találkozott Gheorghiu-Dejjelel és „jó benyomást szerzett” a kommunistákról, Bălan metropolita leváltotta néhány egyházkerületet vezető papját, gesztust téve ezzel a kommunistáknak.¹¹ Mi több, márciusban, az Erdélyi Papok Szebeni Kongresszusán, ahol jelen volt Stanciu Stoian, az akkori kultuszminiszter is, Bălan metropolita változtatott retorikáján: kijelentette, hogy „demokratikus szellemben, biztosítja a kormányt a papság támogatásáról...”¹² Egy másik *Securitate* jelentés Vasile Lăzărescúról – akit bánáti metropolitának választottak 1947. november 18-án – azt állítja, hogy ő nem kormány-ellenes, inkább csak passzív volt a kommunista politikával szemben. Kijelentette, hogy Groza miniszterelnöknek jó barátja, és a kommunisták azt gondolták, hogy pátriárka akar lenni, vagy legalábbis Erdély jövőbeni metropolitája.¹³

E jelentések elemzése is azt mutatja, hogy a kommunista rendszer kezdetén az ortodox vezetés általában jó viszonyban volt a párt vezetésével. A papi vezetők sem nem konfrontálódtak, sem nem támogatták egyértelműen a kommunistákat. Miközben Bălan metropolita elővigyázatos volt megjegyzéseiben, Justinian metropolita folytatta azt a politikát, amellyel sikerült feljebb jutni a vallási hierarchiában. Justiniant olyannak látták, mint aki „intenzíven dolgozik a demokratikus vonalak mentén, és az ortodox egyház egyetlen olyan elemének tartották, aki a jelen rendszer

teljes bizalmát élvezi.”¹⁴ Ez abból is világosan látszott, hogy – a Craiova-i érsekkel, Firmilian Marinnal együtt – Lelkészi Körlevelet írt arról, hogy a román híveknek hogyan kell az új alkotmányhoz viszonyulniuk (Justinian, IPS Locotenent de Patriarch al României). Ezen kívül, Justinian konferenciát rendezett Havasalföld érsekiségének összes püspökével, ahol arról oktatta ki a jelenlévőket, hogy hogyan kell az emberekkel az új alkotmányt megismertetni.¹⁵

Két hónappal azután, hogy a román kommunista küldöttség aláírta a Szovjetunióval a baráti szerződést, 1948 áprilisában, a román ortodox egyház is megtette a maga látogatását az orosz pátriárkánál. A román küldöttséget Stoian, a román kultuszminiszter vezette, aki Nicolae Popovici püspökkel és Petre Vintilescu atyával különböző találkozókon vett részt szovjet hivatalos személyekkel és Alekszejjel, Moszkva pátriárkájával is találkoztak. A *Securitate* jelentése szerint, Alekszej pátriárka az iránt érdeklődött, hogy ki az a személy, akiről a legvalószínűbb, hogy a következő román pátriárkának nevezik majd ki; Stoian megjegyzése „természetesen Justinian”¹⁶ volt. Justinian pozíciója, mint a „legjobb” jelölt 1948. április 8-án még világosabbá vált; ekkor temették Irineu Mihălcescut, Moldva előző metropolitáját. A temetésen Justinian mondta a gyászbeszédet. Azelőtt Irineu metropolitát tartották az ortodox egyház legfontosabb vezetőjének, és lehetséges pátriárkának; de 1947-ben vissza kellett vonulnia a kommunista nyomás miatt, és halálának körülményei a mai napig tisztázatlanok (Caravia *et al.* 1999, 28.).

A klérus pusztító harcot vívott minden jobb vezetői pozícióért; a rendszer úgy használta ezt ki, hogy azokat juttatta – akár erőszakkal, is feljebb – akik már kifejezték behódolásukat. Május 21-én Justinian kiadta beszédgyűjteménye első kötetét, amelyben hivatalosan is bemutatta az egyház doktrínáját, az „új, szociális küldetést”, amelyben az egyház és a kommunista kormány közötti együttműködésre bízta. Ennek az elméletnek megfelelően, az egyház alárendeltje az államnak, ezzel szemben az állam biztosítja a vallásszabadságot (Gillet: 1997; Vasile: 2005). A szociális küldetés kölcsönösen jótékony: egyrészt az egyház megtartja vallási dominanciáját és hatását a társadalomra, másfelől pedig az államnak előnyös, hogy folyamatosan ellenőrzése alatt tartja, és politikai eszközként használja annak spirituális autoritását (Hitchins, 1975, 316.).

Az új doktrína alkalmazása május 24-én vált érzékelhetővé, amikor a választói kollégium, amelyben az új kommunista parlamenterek voltak többségben, megválasztotta Justinian metropolitát pátriárkának. Jusztiniánt 1948. június 6-án iktatták be, és megválasztásával megerősödött a kommunista ellenőrzést az egyház fölött. Korabeli jelentések azt sugallják, hogy Jusztiniánt Moszkva nyomására nevezték ki pátriárkának, mivel onnan minden más nevezést visszautasítottak (Tobias, 1956, 325.). A pátriárka pásztorbotját – a vallási hatalom jelét – nem a királytól kapta meg, mint az elődje, hanem Constantin I. Parhontól, a Nagy Nemzetgyűlés elnökétől. Beszédében Parhon aláhúzta, hogy „a vallási élet elválaszthatatlanul kötődik a román

demokráciához és [...] az államnak és az egyháznak segíteniük kell egymást” (Vintilescu, 1949., 48.). A pátriárka megköszönte a kommunisták támogatását, és a Vatikán ellen szólt, beszédében felhívta a figyelmet az Új Testamentum egy bizonyos szakaszára: „Vannak más báránykaim, akik nem ehhez a nyájhoz tartoznak, de akikről szintén gondoskodnom kell; és ők is hallgatni fognak a szavamra. És akkor egy nyáj lesz és egy pásztor.” Justinian ezzel előrevetítette az unitus egyház sorsát Romániában; a következő hónapokban betiltották, és erőszakkal egyesítették az ortodox egyházzal. Justinian beiktatása egy újabb lehetőség volt arra, hogy megerősítsék kapcsolataikat a többi ortodox állammal, amelyek szintén szovjet befolyás alatt voltak. A ceremóniát román kormánytagok jelenlétében tartották, jelen volt még Nyikolaj, kurszki metropolita, a szovjet megbízott, akinek azelőtt az volt a küldetése, hogy az orosz diaszpórát a szovjet hatás alá vonja, a bolgár ortodox egyházi küldöttség a plovdivi Kiril metropolita vezetésével, és Parteni Levkiischi (Vintilescu, 1949., 46.).

Justinian pátriárkává való választását úgy rendezték, hogy valamelyest egyenlítsze a monarchia eltörlését. Néhány nappal a választás után, 1948. május 27-én, a kormány lefoglalta az összes királyi tulajdont, és május 28-án Mihály királyt és a királyi család több tagját, megfosztották román állampolgárságuktól.¹⁷ Így Romániának éppen akkor volt egy új vallási vezetője, amikor végleg szakított az előző politikai rendszer vezetőivel. A kommunisták az egyház és az állam közötti kapcsolat lényegét változtatták meg, amely a pátriárka és a király között volt. Az új politikai körülmények között Romániának volt egy új pátriárkája, míg a király még az állampolgárságát és a tulajdonait is elveszítette. A pátriárka nem egy olyan személy lett, aki az államhatalommal verseng, hanem része volt az ország vezetőségének és kiváltságos kapcsolatainak a kommunista párt tagjaival. Ezen felül, június 9-én, a román kormány újraszervezte a Román Akadémiát és tagjai közül 98-at elmozdítottak a helyéről. Néhányan közülük fontos egyházi személyiségek voltak, mint például Nikodím pátriárka vagy Nicolae Bălan metropolita, Iuliu Hossu görög katolikus püspök, valamint politikai vezetők, mint például a Liberális Párt bebörtönzött vezetője, Iuliu Maniu, vagy a román kultúra képviselői, mint például Lucian Blaga, a filozófus. Mindezek felett, több mint 8000 könyvcímet találtak a kommunista ideológiával összeférhetetlennek, és betiltották őket.

A kommunista kormány tovább erősítette dominanciáját, úgy a politikában, mint a gazdaságban és a társadalmi életben. 1948. június 11-én a Nagy Nemzetgyűlés bevezette az államosítási törvényt a főbb ipari, banki, biztosítási, bányászati és szállítási vállalatokra vonatkozóan; ennek alapján 1060 gyár ment át állami tulajdonba, amely Románia gazdasági termelésének 90%-át jelentette. Továbbá létrehozták az Állami Tervezési Bizottság, hogy megszervezze a nemzetgazdaságot; ennek elnöke Gheorghie Gheorghiu Dej volt. A román gazdaság, amely túlnyomóan mezőgazdaságon alapult, hatalmas változáson ment keresztül 1948. július 6-án, amikor az Állami

Tervezési Bizottság kvótákat írt ki a növénytermesztésben. A kvóták begyűjtése az államrendőrség ellenőrzése mellett történt, oly módon, hogy azokat, akik nem szolgáltatták be a kirótt terménykvótát az államnak, bebörtönözték. A legtöbb földműves képtelen volt megtermelni a kvóta mennyiségét, így arra kényszerült, hogy megvásárolja azt a mennyiséget, amit be kellett adnia az államnak. A politikai engedelmség jutalmaként, a román kommunisták a Szovjetuniótól 73,2 millió dollár engedményt kaptak háborús adósságukból, amely a háborús jóvátétel része volt. Ezt az engedményt követte a román gazdaság újraszervezése, és 1948. december 28-án a Nagy Nemzetgyűlés elfogadta az első Általános Gazdasági Tervet.

A Vatikáni Egyezmény (Concordat) eltörlése

A kormány szándéka, hogy az élet minden területét ellenőrzése alatt tartsa, konfliktusokhoz vezetett az ország más felekezeteivel is. Míg az ortodox egyházba bekerültek a rendszer emberei, a katolikus egyház, a maga Vatikán által kinevezett hierarchiájával, fenyegetésnek tűnt a román kommunizmus számára. Ezt Gheorghe Gheorghiu Dej világosan ki is nyilvánította, amikor a Nagy Nemzetgyűlés egyik ülésén nyíltan megtámadta a Vatikánt, kijelentvén:

„A pápa kétségtelenül módot fog találni arra, hogy megtámadja alkotmányunkat, mert az nem felel meg a Vatikán irányzatának, amelynek célja, hogy beavatkozzon a különböző országok belügyeibe, azzal a kifogással, hogy evangelizálja a katolikus híveket [...] Ki tudja, nem gondol-e arra a Vatikán, hogy kiátkozzon minket, azzal az ürüggyel, hogy a mi alkotmányunk nem tartalmazza azt, hogy polgártársaink, akik katolikus hitben élnek, alá kell rendeljék magukat a Vatikán politikai érdekeinek, vagy mert mi nem hagyjuk magunkat megkísérteni az amerikai aranyborjú által, amelynek lábaihoz a Vatikán saját híveit viszi. (Ciurea, 1956, 174–175.)”

1948. július 17-én a kormány rendeletben megszüntette egyezményét a Vatikánnal, amely 1927 óta volt érvényben, és kihatott a katolikus egyház romániai alkotmányára. Ennek a politikának folytatásaként, néhány hónappal később, egy újabb kormányrendeletben megszüntettek négyet a hat katolikus püspökség közül, és minden katolikus iskolátátvett az állam (Bucur & Stan, 2004.).

Amikor a párt vezetői egymás között megbeszéléseket folytattak a konkordátum megszüntetéséről, világosan kitűnik, hogyan látták a kommunisták a vallás szerepét a társadalomban, valamint azt, hogy az egyházat politikai ellenőrzés alatt akarták tartani bármi áron. A Minisztertanács üléseiről készült feljegyzések nagyon jellemzőek ebben a vonatkozásban. Azon az ülésen, ahol eldöntötték az Egyezmény meg-

szüntetését, Anna Pauker külügyminiszter kijelentette, hogy „az úgynevezett Vatikán Állam egy szerencsétlenül erős ügynöksége [...] az imperialista világnak és az amerikai monopolistáknak [...] (Lăcustă, 2005, 51.). Stanciu Stoian, a kultuszminiszter, azzal érvelt, hogy míg az ortodox egyháznak 18 püspöke van és 12 millió híve, a Vatikánnak volt 11 püspöke Romániában (öt római katolikus, öt görög katolikus, és egy, Örményország Apostoli Adminisztrátora) csupán két millió hívő számára, és a hierarchia a román államtól kapta a fizetését. Azt sugallta ezzel, hogy a római katolikusok tulajdonképpen „állam az államban” alapon működtek (Lăcustă, 2005, 53.). Emil Bodnăraș, a honvédelmi miniszter, javaslatot tett arra, hogyan viselkedjen az állam a katolikusokkal szemben. Véleménye szerint, a kormánynak különböző módon kellene viselkednie a katolikus hierarchiával és a hívekkel szemben. A kommunistáknak nem kellene azzal foglalkozniuk, hogy meggyőzzék a hierarchiát arról, hogy alávesse magát a rendszernek, inkább egyenesen a tömegekhez kellene beszélniük. Ha a hívek azt látják, hogy a kormány továbbra is tartja a kapcsolatot a katolikus hierarchiával, továbbra is hinni fognak vallási vezetőiknek (Lăcustă, 2007, 57–58.). Petru Groza miniszterelnök elmondta, hogy nemrégiben találkozott Hossu püspökkel, az Unitus Görög Katolikus egyház egyik magas rangú papjával, mert megpróbálta őt meggyőzni arról, hogy a kormány nem akar mártírokat. Véggkövetkeztetésként Groza azt javasolta, hogy pénzügyileg tartsák ellenőrzésük alatt az egyházi vezetést úgy, hogy nem fizetik ki a fizetéseiket, majd az elkövetkezendő hónapokban a kormány dönt arról, hogy esetenként milyen eljárást alkalmazzon (Lăcustă, 2005, 59).

A Vatikánnal való egyezmény felmondásának idején, a Román Ortodox Egyház egy küldöttsége résztvett a Pán-Ortodox Kongresszuson Moszkvában, ahol az Orosz Ortodox Egyház 500 éves függetlenségét ünnepelték. A román küldöttség tagjai: Justinian pátriárka, Firmilian kraiovai érsek, Antim püspök Buzău városából, Nicolae Colan Kolozsvárról, Petre Vintilescu atya, a bukaresti Teológiai Intézet dékánja, Simion Neaga mint tolmács és Ovidiu Marina,¹⁸ a pátriárka fia, mint titkár (Vintilescu, 1949, 65.) voltak. A kongresszuson a kommunista országok legmagasabb egyházi vezetői vettek részt: Alexej pátriárka Moszkvából, Kalistrate pátriárka Grúziából, Justinian pátriárka Romániából, és Gavriilo pátriárka Jugoszláviából. A beszédek során a román küldöttség nagyon aktív volt. Beszámolókat mutattak be a legújabb történetekből úgy az egyházon belül, mint politikai téren.¹⁹ A konferencia végén, 1948. július 17-én, ugyanazon a napon, amikor Románia felmondta a Vatikánnal való egyezményét, Justinian pátriárka aláírt, a többi kongresszusi taggal egyetemben, egy „felhívást a világ keresztényei felé”, amelyben arra buzdítottak, hogy legyenek egységesek „az egyetértésben, békében és testvériségben”.²⁰ A felhívás arra szólította fel a híveket, hogy legyenek felkészülve egy új háborúra, amelyben a világ két részre fog oszlani: a katolikusok és a nyugati protestánsok egyfelől, valamint a keleti ortodoxok másfelől, azaz az agresszorok és a békeszeretők.

A vallási felekezetek törvénye

1948 augusztusában tragikus fordulatot vett az egyházak fokozatos ellenőrzés alá vonása Romániában. Augusztus másodikán minden idegen iskolát betiltottak,²¹ és a következő napon a kormány bevezetett egy oktatási törvényreformot, amely magába foglalta minden vallási iskola bezárását, és kötelezővé tette a hét iskolai évet, az előzőleg érvényben lévő négy helyett.²² Augusztus 4-én a kormány kiadta a „vallási felekezetek általános rendszerére vonatkozó” törvényt, amely megmaradt az egyház és az állam közötti kapcsolat lényegéeként a kommunista periódus alatt, és legtöbb cikkelyemainapig érvényes.²³

A törvény biztosította a lehetőséget arra, hogy a vallási élet minden területe ellenőrizhető legyen, és a legfontosabb paragrafusok meghatározták a vallás helyét a kommunista Románia társadalmában. A törvény meghatározta, hogy minden személy gyakorolhat bármilyen vallást, addig, amíg az „nem ellenkezik az alkotmánnyal, a biztonsággal és a közrenddel, közérkölcscsel” (1. cikkely). A kormány és a vallási testületek közötti dialógus hivatalosan meghatározta, hogy „minden elismert vallási felekezetnek kell hogy legyen egy központi szervezete, amely képviseli a hívőket, függetlenül azok számától” (12. cikkely). Az állam oly módon gyakorolta a hatalmát, hogy elismert minden vallást, de kötelezővé tette, hogy „a felekezetet a kormány a Nagy Nemzetgyűlés elé kell terjessze, amely azt dekrétumban kell elismerje; mindezt meg kell előznie egy – a kultuszminiszter által aláírt – ajánlás. Indokolt esetben ez az elismerés visszavonható” (13. cikkely). A rendszer arról is gondoskodott, hogy „politikai pártok szervezése vallási alapon tilos” (16. cikkely), és a helyi vallási közösségek vezetőinek neve elérhető kellett legyen egy ezzel a céllal vezetett regiszterben, a helyi városházán (17. cikkely). A 21. cikkely leszögezte, hogy a vallási felekezetek vezetőit elnöki rendelet kell elismerje, és mielőtt elkezdnék tevékenységüket, a következő ünnepélyes esküt kell letenniük:

„Mint Isten szolgája, mint ember és állampolgár, esküszöm, hogy a néphez hűséges leszek és megvédem a Román Népköztársaságot mindenféle külső és belső ellenségtől. Esküszöm, hogy tiszteletben tartom és biztosítom, hogy a tisztetemnek alárendelt személyek tiszteletben tartásuk a Román Népköztársaság törvényeit. Esküszöm, hogy alárendeltjeimnek nem engedem meg, hogy indítanak vagy részt vegyenek, mint ahogy én magam sem indítok vagy veszek részt semmi olyan tevékenységben, mely a közrendet és a Román Népköztársaság integritását veszélyeztetné. Isten engem úgy segítse.”

A törvény kimondta, hogy „egy püspökség kialakításához és működéséhez”, minden vallásnak legalább 75 000 híve kell hogy legyen (22. cikkely). Ez a követelmény kihatott az ortodox egyházra, amelynek 1948. szeptember 18-án be kellett szüntetnie a

Suceava-i érsekséget és a máramarosi püspökséget; új egyházmegye létesült egy nagyobb területen, Suceava és Máramaros püspökségeként; ezt a példát követték 1949-ben, amikor az Argeş-i, káránsebesi, Huşi-i és a Constanţa-i érsekségek lettek más területekhez csatolva. A törvény beszüntette a Gyulafehérvári Ortodox Tábort Püspökséget (58. cikkely) és Partenie Ciopron püspököt a zsinat rendelkezésére állította (60. cikkely).

A törvény kimondta, hogy az ortodox egyháznak csak három teológiai intézete lehet, míg a katolikus- és a protestáns egyháznak csak egyet-egyed engedélyeztek (49. cikkely). Az ortodox egyházat arra kényszerítették, hogy bezárja a másodfokú szemináriumait és a teológiai akadémiákat három főiskolává változtatták Bukarestben, Szebenben, és Kolozsvárott;²⁴ ezek egyenesen a Kultuszminisztérium fennhatósága alá tartoztak, és nem az Oktatási minisztérium alá. Ezen kívül az Ortodox Egyháznak még megengedtetett, hogy legyen egy szeminárium szerzetesek számára a Neamţ-i kolostorban,²⁵ valamint két szeminárium apácák számára a Plum-buita és Agapia nevű kolostorokban (Ciurea, 1956, 169–170). A kultuszminisztérium ellenőrző szerepe az egyházak felett tovább erősödött, és a vallási kiadványok számát is csökkentették, valamint cenzúra alá vonták.

Az ortodox egyház általában nem válaszolt nyilvános módon ezekre a változásokra, bár – amint azt a *Securitate* jelentései leírják – a mindennapi emberekre sokként hatottak. Néhány *Securitate* által feljegyzett vélemény szerint a rendszert valószínűleg le fogják váltani az amerikai és brit erők egy másik háború után (Vasile, 2001., 155–181.); a hierarchia egyes tagjai azt hitték, hogy a kormány politikája meg fog bukni. Ennek a hierarchiának legaktívabb hangja Nicolae Popovici, nagyváradi püspök volt, aki a kommunista hatalom ellen prédikált és kijelentette, hogy „az egyházat semmilyen politikai hatalom nem alázhatja meg, mert az fölötté áll minden ideiglenes hatalomnak.”²⁶ Ezért a kommunisták elleni kiállásáért, Popovici püspököt hamarosan kizárták a papi hierarchiából (Petcu, 2004., 209–282., Enache 2005.).

A Belügyminisztérium keretében 1948. augusztus 30-án megalakult a Népi Biztonság Általános Igazgatósága, amely a román társadalom fokozatos ellenőrzés alá vonásának újabb állomását jelentette. A szovjet titkosszolgálat modelljét követve, a *Securitate* mély gyökereket növelt a közéletben, a vallási felekezetek működésével speciális irodái foglalkoztak.²⁷

Az Unitus Görög Katolikus Egyház „egyesülése”

Miután megszüntették a Vatikáni Egyezményt, és bebiztosították az ortodox egyház fölötti politikai ellenőrzést, a kormány a második legnagyobb felekezet felé fordította figyelmét, az Unitus Görög Katolikus egyház felé. 1948. szeptember 3-án, Ioan Suci püspököt, Gyulafehérvár és Fogaras érsekségeinek Apostoli Adminisztrátorát el-

mozdították pozíciójából. Szeptember 18-án három további püspöknek lett ez a sorsa: Valeriu Traian Frențiu Nagyváradról, Alexandru Russut Máramarosból és Ioan Bălant Lugosról mozdították el. A kolozsvár-gerlai Iuliu Hossu és a bukaresti székhelyű gyulafehérvári és fogarasi püspökség püspökhelyettese, Vasile Aftenie megtarthatták püspöki tisztségüket (Vasile 2003a, 2003b.).

Az Unitus Egyház betiltását úgy állították be, mint „a vallási szabadság” csúcsát, és mint azt a történelmi pillanatot, amikor a románok igazából egyesültek. A kommunista propaganda szerint ez az egyesülés egy népi mozgalom volt, amely magából az Unitus Egyházból indult. Olyan akció volt, amely az emberek szabadságát fejezte ki, akik csatlakozni akartak az „anyaegyházukhoz”, valami olyasmi, ami csak az új Romániában történhetett meg. Ezen felül, az egyesülést egy szimbolikus aktusnak is szánták, azokénak, akik fölszabadultak a múlt szenvedéseiből és újra megvalósították az egyesülést. 1948. október 1-jén, a *Securitate* nyomása alatt 38 unitus pap gyűlt össze egy kolozsvári középiskola sporttermében; 37-en aláírtak egy dokumentumot másik 430 pap nevében is, amelyben helybenhagyták az egyesülést az ortodox egyházzal, és azzal fordultak a hívekhez, hogy kövessék az ő döntésüket (Kom 2000, 88–124.). Ezt az eljárást az unitus vezetés nem ismerte el, és még aznap Hossu püspök kiátkozta ezeket a papokat. Ezen felül, október 7-én, Gerald Patrick O’Hara, az Apostoli Nuncius tiltakozó levelet küldött a Nagy Nemzetgyűlés prezídiumának (Bozgan, 2001a, 132.); ugyanakkor más unitus vezetők tiltakozó levelet küldtek Petru Groza miniszterelnöknek.

Az ortodox egyház támogatta a kormányt, és 1948. október 3-án Justinian pátriárka fogadta azoknak a papoknak a küldöttséget (már csak 36 pap), akik az egyesülés mellett voltak. A kommunista párt Központi Bizottsága október 8-i üléséről szóló feljegyzés szerint Hossu püspök konferenciákat szervezett hat erdélyi egyházközségben, és exkommunikálta azokat, akik az egyesülés mellett voltak. Ezen kívül, még az ortodox egyházon belül is voltak papok, akik ellenezték a pátriárka döntését, és továbbra is az unitusok függetlenségét támogatták.²⁸ Szimbolikus gesztusként, október 17-én Justinian pátriárka válaszolt a görög katolikusok exkommunikálásra, kibocsátván saját áldását azokra, akik egyetértettek az egyesüléssel. Az unitusok tiltakozását a kormány figyelmen kívül hagyta, és október 21-én, a gyulafehérvári katedrálisban, az Unitus Egyház 250. évfordulóján, Justinian pátriárka kiálította az egyesülést. Beszédében Justinian kijelentette:

„Történelmi csoda, hogy a mi román nemzetünk keresztény ortodoxként született meg és jelent meg a történelem porondján[...] 1948. október 21. az a nap kell hogy legyen, amikor a mi jó Istenünk hívő népének igazságot szolgáltatott, amely igazságra sóvárogtak őseink az elmúlt 250 évben.”²⁹

Az ünnepségek után egy héttel, október 27. és 29. között, hat unitus püspököt és 25 papot tartóztattak le, mert nyilvánosan tiltakoztak az egyesülés ellen. Ám a kormány nem biztosította számukra a nyilvános igazságszolgáltatást, mert féltek a tömegek reakciójától. Bulgáriában és Magyarországon is voltak tömegmegmozdulások magas rangú papok letartóztatását követően.³⁰ Eredetileg háziőrizetbe helyezték őket, majd – 1950. május 24. – a máramarosszigeti börtönbe szállították őket.³¹ Az unitus egyházzal teljesen betiltották, és a következő években 11 unitus püspök halt meg börtönben.

A kommunista propaganda, valamint annak ellenére, hogy az ortodox egyház nyilvánosan támogatta az egyházuk betiltását, nagyon sok hívő megtartotta görög katolikus hitét. Az 1948. november 6-án írott *Securitate* jelentés tartalmazza, hogy voltak unitus papok, akik titokban vallási ceremóniákat folytattak magánházakban Nagyváradon, Brassóban és Csíkban; ugyanakkor görög katolikus apácák, paraszt-asszonyoknak öltözve, Suciú püspök isteni látomásról szóló levelét olvasták fel az embereknek Balázsfalva városában. A látomás szerint a Szűzanya megjelent egy unitus apácának, és arra kérte általa az embereket, hogy maradjanak hűek a pápához és az ő püspökeihez. Ezenkívül, olyan városokban, mint például Belényes, a görög katolikus hívek nem voltak hajlandók ortodox templomba menni, inkább római katolikus misékre jártak.³² Az egyesülés a szerzetesi életben is csődöt mondott: 146 szerzetes közül csak 10 döntött úgy, hogy csatlakozik az ortodox egyházhoz.³³ Mindenek ellenére, a kormány hivatalosan teljes fennhatósága alá vonta az unitus egyházat azzal, hogy 1948. december 1-jén minden vagyonát elkobozta, és legtöbb templomát átadta az ortodox egyháznak.³⁴

Az ortodox egyház ellentétes helyzete

Majdnem egy évvel a kommunista hatalom bevezetése után, a kormány a lakosság még nagyobb tömegeire terjesztette ki vallás ellenes hatalmát. 1948 szeptemberében az Oktatásügyi Minisztérium rendelkezett arról, hogy az iskolákból vonjanak be minden vallási kegytárgyat és a kommunista vezetők fotóival helyettesítették őket. Ezért aztán sok faluban a szülők nem küldték az új tanévben iskolába a gyermekeiket; ez egyértelműen a kommunista hatalom elleni cselekedet volt; voltak olyan tanárok, akik arra kérték a gyerekeket, hogy imádkozzanak és álljanak ellen az intézkedéseknek. A *Securitate* jelentéseiből az is megtudható, hogy amikor a parasztok hitükről kérdezték a kommunista aktivistákat, sokan azt felelték, hogy vallásosak. A Szent Zsinat talált egy kompromisszumot: arra biztatta papjait, hogy írjanak az oktatást vezető hatóságoknak és kérjék vissza az ikonokat az egyház részére. Így aztán az ikonok a templomokba kerültek, és nem veszték el, amikor kitiltották az iskolákból őket. A kommunisták általában tisztában voltak a vallás helyével a társadalomban, valamint azzal is, hogy nem sikerülhet az ortodox híveket a többi vallásellen tüzelni. Az egyik *Securitate*-jelentés kijelenti:

„...a legtöbb falusi, 12 millió ember, az ország lakosságának 76 százaléka, vallásos, és mi nem tudjuk mindezeket az embereket egyből materialistává tenni[...] ahelyett, hogy fölhasználhatnánk az ortodox egyházat a katolikusok ellen, nekik [mármint a két egyháznak] közös platformjuk van, a papok házról házra járnak és [...] táplálják a vallási miszticizmust.”³⁵

Mély szakadék tátongott az egyházi vezetés és a tömegek között. Az ortodox hierarchia a kommunistákkal kollaborált, míg a hétköznapi emberek sokszor ellenálltak. A földművesek nagy része szegény gazdasági körülmények között élt, a mezőgazdasági termékek kötelező beszolgáltatási rendszere miatt és a vallási üldöztetést is megszenvedték. A *Securitate* 1948. november 18-án írott jelentése megállapítja, hogy Gheorghiu Dej gyerekei sokszor jártak a pátriárka palotájába, ahol mindig bőségesen megvendégelték őket.³⁶

Az egyházi vezetés és a kommunisták közötti hivatalos jó kapcsolat ellenére, bizonyos jelentések azt sugallták, hogy a pátriárka a szociális tanok hirdetését eszközként használta fel bizonyos függetlenség megszerzésére, és azért, hogy kiválaszt hassa a közvetlen környezetében dolgozó személyeket. Ezek zömével olyan egyének voltak, akik az előző rendszert támogatták. Például egy december 8-án írott jelentés megjegyzi, hogy a pátriárka elkezdett bevezetni egy „személyes diktatúrát, anélkül, hogy protezsáltjainak múltját figyelembe venné”.³⁷ Ilyen értelemben a legfontosabb változások közé tartozott Efrem Enăchescu apát – aki Antonescu marsall rendszere idején Chişinău-i metropolita volt³⁸ – kinevezése Râmnicu Vâlcea-ba, püspök helyettesként; Giuş Bencés rendi püspököt – aki régebben Nechifor Crainic professzor tanársegéde volt; és az Antonescu-rendszerben Bălţi-i püspök – kinevezése a pátriárka palotájának lelkészévé; Protosigel Barancea, előzőleg fő-kántora az odesszai ortodox katedrálisnak és közeli barátja Visarion Puiu metropolitának (ekkor már száműzetésben) – kinevezése másodlelkésznek a pátriárka palotájába; Tit Simedrea – előzőleg a bukovinai metropolita, és Ion Mihalache nagyon jó barátja, a Paraszt Párt egyik volt vezetője a két világháború között – kiválasztása arra, hogy apáti kinevezést kapjon a Cernica-i kolostorba, Bukarest közelében.

Justinian döntéseit a kommunisták ellentmondásosaknak tartották. A *Securitate* jelentése szerint a pátriárka közelében lévő kommunista ügynökök attól tartottak, hogy elkezdett a rendszer ellen dolgozni, különösen azért, mert észrevették, hogy diszkriminál bizonyos papokat, akikről azt tartotta, hogy a kormány „demokratikus vonalát” túl erősen prédikálják. Az ortodox egyház működési szabályzatának, valamint a pátriárka központi szerepének köszönhetően, Justinian hajlamos volt mindenféle ellenzékét kiirtani a hierarchiából. Úgy tűnt, hogy nyílt kommunista-ellenes viselkedés helyett Justiniannak meg volt a maga stratégiája. Azáltal, hogy olyan embereket léptetett elő, akiknek gondjaik voltak a múltjuk miatt, valószínűleg be akarta biztosítani magát, hogy egyrészt fölhasználhatja őket, másrészt pedig nem

kellett tőlük tartania. További jelentések szerint a pátriárka azért választott olyan személyeket, akik az előző rendszert támogatták, mert be akarta magát biztosítani arra az eshetőségre, ha a kommunista rendszer megbukik.³⁹ Nyilvános beszélgetésekben Justinian állította, hogy nem érdekli papjai múltja, de arra biztatja őket, hogy a jelen rendszerhez igazodjanak, mivel továbbra is az államtól kapják a fizetésüket.⁴⁰

A pátriárka folytatta önálló akcióit, 1948-ban és 1949-ben Justinian biztosította magának a jogot, hogy szava legyen a körülötte dolgozó emberek kinevezésében. Így aztán 1949. február 22-én új tanácsadókat nevezett ki, amelyek közül néhányról azt tartották, hogy a „néhai paraszt- és liberális párt relikviái”,⁴¹ és személyesen vett részt a papok és kántorok kinevezésében is, az ortodox egyház szinte összes parókiájában.⁴² A pátriárka cselekedetei a körülötte lévő különböző csoportosulások vitáihoz vezettek. Így 1949. március 3-án, Grigore Cristescu atya a Bukaresti Teológia Intézetből állítólag el lett bocsátva, miután konfliktusa volt N. Vintilescuval, az Orosz Ortodox Egyház pozíciójáról a Szovjetunióban,⁴³ és ugyanazon a napon a pátriárka több „ellentmondásos személyt” juttatott pozícióba, mint például Nae Popescu atyát, aki azelőtt a liberális párt tagja volt és Mihály király tanácsadója; Gheorghe Russu festőt, aki Miron Cristea korábbi pátriárka unokaöccse⁴⁴ és előzőleg a Parasztpárt tagja volt. Ellentmondásos kinevezései ellenére a pátriárka továbbra is támogatta a rendszert, megteremtve a propaganda egy új fajtáját, az úgynevezett „missziós tanfolyamokat”. A Kultuszminisztérium 1574. határozatának értelmében ezeket a tanfolyamokat a teológiai főiskolán, az ortodox papok számára tartották egy-két hónapig.⁴⁵ Ezek a tanfolyamok nagyon fontosak voltak, és írásbeli, valamint szóbeli vizsgát kellett tenni a végén. Ezeknek a vizsgáknak az átlagát összeadták a papok lelkesi és adminisztratív tevékenységére kapott átlaggal, és így jött ki a végeredmény (Vintilescu, 1949., 57.). Ha egy pap egy másik egyházközségbe akart menni, olyan magas eredményt kellett elérnie, amelyet csak lehetett. Ennek az új törvénynek a bevezetésével, 1949 februárjában és márciusában, Bukarestben, 500 pap hallgatott 84 előadást: 66 lelkesi és teológiai tárgy, 18 társadalmi tárgy. Különböző konferenciákat is szerveztek a Román–Szovjet Baráti Társaság (ARLUS) égisze alatt és filmeket vetítettek a kommunista tömb valláspolitikájáról (Vintilescu, 1949, 58.).

A missziós tanfolyamok fontosságát kiemelendő, a pátriárka beszédet tartott Bukarestben, a Teológiai Főiskolán, 1949. január 30-án, az első ilyen periódus megkezdése alkalmából. Az ünnepségen részt vettek Efrem Enăchescu metropolita, Stanciu Stoian, a kultuszminiszter, Sebastian, Suceava-i püspök, Antim püspök Buzău-ból, Chesarie Constanța-ról, Iosif Argeș-ből, és 400 pap Havasalföld és Moldva püspökségeiről és érsekségeiről.⁴⁶ A kommunista beszédek vonalát követve a papság képviselője olyan beszédet mondott, amely kombinálta az ortodoxiát a kommunizmussal.

„Azzal az erős elhatározással jöttünk erre a tanfolyamra, hogy megtanuljuk azokat a szociális elveket, amelyek a mi drága országunk, a Román Népköztársaság fejlődésének alapjául szolgálnak; annak az országnak a fejlődését szolgálják, ahol mindenki dolgozik eszével és kezével, falvakban és városokban [...] Mi mindannyian, tanuló papok, elköteleztük magunkat, hogy megtegyünk mindent ezért a célért, mert meg vagyunk győződve arról, hogy – tudatában léve misszióinknak a Román Népköztársaságban és visszatérően egyházközösségeinkbe, felelős pozícióinkba – meg fogjuk erősíteni a Román Népköztársaság alapjait, szeretett népünk jóléte, boldogsága és prosperitása érdekében, mely néphez mindannyian tartozunk.

Sokáig éljen a mi szeretett pátriárkánk, Őszentsége Justinian!

Sokáig éljen a mi vezető kormányunk!

Sokáig éljen a Román Népköztársaság!

Sokáig éljen a Román Ortodox Egyház!”⁴⁷

Beszédében az ortodox papság számára szervezett missziós tanfolyamokról, Justinianpátriárkakiemelte:

„Ma tele van a szívem örömmel és végtelen boldogság borítja lelkem [...] mert ma Isten teljesíti Szent Román Egyházunk egyik legforróbb kívánságát, visszakapván azt a jogot, hogy maga képezze ki oltárnál szolgáló papjait, oktatásának, rendszerének és szükségleteinek megfelelően.”⁴⁸

A pátriárka utalt a kommunista ideológiára, az Újszövetség passzusait ügyesen kombinálva politikai témákkal. Kiemelte:

„...bár a materializmus, amely a Román Munkás Párt ideológiájának alapja, idegen a mi doktrínánktól, a keresztény doktrínától, a Román Népköztársaságban ez a vezető politikai erő, [és] mi fel kell, hogy ismerjük, ami jó, [mindent] ami a szociális igazságosság szelleméből ered kormányunk tevékenységében, és mi csak támogatni tudjuk azt, mert „Aki jót tesz, az Isten gyermeke; aki rosszat tesz, az sohasem látta Istent.” Ezek az elvek vezéreljenek tevékenységeitekben, majd amikor elhagyjátok ezeket a missziós tanfolyamokat.”⁴⁹

A pátriárka hasonló hangnemben folytatta a beszédét másnap, 1949. január 31-én Szebenben, ahol is bemutatta az *Ortodox Egyház állásfoglalását a munkásosztályt illetően*. A rendszer politikája további támogatásaként, február 1-jén megnyitotta a missziós tanfolyamokat Szebenben, a teológiai főiskolán, majd február 6-án a Neamți-ikolostorban.

Az Ortodox Egyház Statútuma

Február 23-án, miután már kiadta a rendeletet a felekezetekről és a missziós tanfolyamokról, a kormány jóváhagyta *A Román Ortodox Egyház Szervezési és Működési Statútumát*, amely megmaradt az ortodox egyház alapszabályának az egész kommunista időszak alatt. 1948. október 18-án a Szent Zsinat tárgyalásain már el is fogadták, de az események alakulása oda vezetett, hogy a hivatalos, végleges bevezetését a kormány 1949-re halasztotta.⁵¹ A Statútum rámutatott arra, hogy a vallási felekezetekről szóló törvény szerint, amely meghatározta a minimális hívők számát egy püspökségben, az ortodox egyháznak öt érseksége volt, amely 14 püspökségből állt (15. cikkely).⁵² A legfigyelemreméltóbb szimbolikus változás az Alsó-Dunai Püspökség átnevezése volt Galați Püspökséggé. Az előző név történelmi jelentőségű volt, mert 1878-ban, amikor a dél-besszarábiai részeket elfoglalták az oroszok, a megyés püspökség elköltözött Ismailból Galați-ra, de megtartották az eredeti nevet. Az egyház alkalmazkodott az új politikai helyzethez, és átkeresztelte a püspökségét azért, hogy kedveskedjen a Szovjetunióknak (Ciurea, 1956, 170.).

A Statútum szerint az Ortodox Egyháznak két törvényhozó testülete volt: a Szent Zsinat (*Sfântul Sinod*)⁵³ és a Nemzeti Egyházi Közgyűlés (*Adunarea Națională Bisericească*)⁵⁴ és két végrehajtási testülete: a Nemzeti Egyházi Tanács (*Consiliul Național Bisericesc*)⁵⁵ és a Pátriárkatusi Adminisztráció (*Administrația Patriarhală*) (8. cikkely). A Szent Zsinat maradt a legmagasabb egyházi testület, amelynek tagja volt minden püspök és metropolita (11. cikkely), akik legalább egyszer egy évben összeültek (12. cikkely). Döntésképes akkor lehetett a Szent Zsinat, ha legalább 12 tagja jelen volt, és a határozatokat egyszerű többséggel hozták (14. cikkely).

Az 1949-es Statútumnak megfelelően, az egyháznak ugyanolyan szervezeti struktúrája volt, mint az előző, 1923-as szerint, kétharmada világi személyekből és egyharmada papokból állott. A világi személyeket leginkább azok közül választották, akiket a kommunista párt javasolt, amely ilyenformán beerőszakolta embereit a nemzeti egyházi testületekbe, és képes volt a választásokat dominálni a papsággal szemben. Új szempontja volt az 1949-es statútumnak az, amely a kolostorok helyzetére vonatkozott: gazdasági célokat tűztek ki számukra mint kézműves központok számára (ikonokat és bőr tárgyakat készítettek), és a jövőbeni szerzeteseknek és apácáknak kötelezően hét év iskolájuk kellett hogy legyen (78. cikkely).

A Statútum másik új intézkedése az volt, hogy minden papot vagy püspököt a megyés tanács vagy parókia tanácsának javaslatára iktattak be, miután a jelölt átment a papi vizsgán (*examen de capacitate preoțescă*) (120. cikkely). A papokat ideiglenesen, öt évre nevezték ki a parókiákra, és a missziós tanfolyamokat kellett látogatniuk, valamint le kellett tenniük egy vizsgát az öt év végén az egyik teológiai intézményben (123. cikkely). Csak azok, akik jó eredményeket értek el, maradhat-

tak meg folyamatosan papnak, és jobb egyházközséget kaptak jutalmul, eredményeiknek megfelelően. A missziós tanfolyamokon kívül, a 138. cikkelynek megfelelően a papoknak kötelezően részt kellett venniük éves konferenciákon, a köri vagy megyés központokban. A Statútum szerint a kántoroknak is részt kell venniük hasonló konferenciákon egyszer egy évben a köri központokban; a témák között kellett lennie teológiaiainak is és olyannak, mely a „jelen problémák magyarázata az egyház vonatkozásában”. Bár a missziós tanfolyamokat és a konferenciákat is az egyház vezette, azok politikai témákat is tartalmaztak; tehát ahhoz, hogy a legjobb eredményeket elérjék és jó egyházkerületet kaphassanak, a papoknak nemcsak a teológiai tudását és képességét mérték, hanem politikai megbízhatóságát is. Az, hogy az egyházat pénzügyi függőségbe helyezték az állammal szemben, olyan politikai intézkedés volt, amelyet Románia már 1893 óta alkalmazott (Leustean, 2007a, 60–81.), de a kommunisták ideológiai dimenziót adtak az intézkedésnek. A papság kapott valamennyi pénzügyi támogatást az államtól, de mivel ez kevés volt, meg volt nekik engedve, hogy adományokat fogadjanak el híveiktől (189–190. cikkely). Voltak nagyon szegény egyházközségek, így aztán a papok különösen motiváltak voltak abban, hogy sikert érjenek el a missziós tanfolyamokon, hogy jobb egyházközségbe helyezték őket, ahol tudták, hogy a hívek bőkezűen adakoznak, vagy ahol a helyi adottságok jobb életet biztosítottak.

Az új statútumnak megfelelően, az egyházi választások hasonlóan folytak, mint az előzőekben: a püspököket csak szerzetesek vagy nőtlen papok, a pátriárkát pedig csak a hierarchia tagjai választhatták (129. cikkely). Az egyházi hierarchiát, titkos szavazattal a Választási Kollégium választotta, melyet a Nemzeti Egyházi Közgyűlés tagjai, annak a megyés közgyűlésnek tagjai, ahova a püspökök majd kerülnek, a Miniszteri Tanács elnöke, a kultuszminiszter, a Nagy Nemzetgyűlés egyik küldötte és a teológiai intézetek rektorai (130. cikkely). A Szent Zsinat ellenőrizte, hogy a választás a kanonoknak megfelelően történjen. Ezek után, a kultuszminiszter ajánlására, a kormány javaslatot tett, melyet a Nagy Nemzetgyűlés prezídiumának elnöke dekrétumban hagyott jóvá. Bár úgy tűnik, hogy a Statútum nagyobb önállóságot biztosít az egyháznak, mivel nem minden parlamenti tag vált automatikusan a Nemzeti Egyházi Közgyűlés tagjává is, amint az a két háború között történt, az egyháznak biztosítania kellett a kormány teljes támogatását jelöltjeik számára, mielőtt megválasztották őket. Így aztán nem volt nyílt konfliktus az egyház és a kormány között, mivel a hierarchia jó kapcsolatokat ápolt a kommunistákkal, míg a kormány úgy tűnt, hogy támogatja az egyházat, mivel nyíltan nem támasztott akadályokat azáltal, hogy a nem megfelelő jelölteket visszatartotta.

Ezek az intézkedéseken kívül az egyház kiadhatott két új nemzeti vallási kiadványt, amelyre az egyházközségeknek elő kellett fizetniük (199. cikkely). 1949-től az *Ortodoxia* című folyóirat szakosodott a vallások közötti, valamint a külföldi kapcsolatokra, a *Studii Teologice* (Teológiai tanulmányok) pedig a teológiai pro-

fesszorok legfontosabb cikkeit közölte. A hivatalos kiadvány, amely továbbra is az egyház főbb intézkedéseit volt hivatott tükrözni, a *Biserica Ortodoxă Română* (Román Ortodox Egyház) volt; a legtöbb megyés püspökségnek lehettek kiadványaik, amelyben a helyi tevékenységeiket teheték közre.

Ortodoxia és kollektivizálás

A kommunisták a szovjet kollektivizálási mintának megfelelő földreformot vezettek be. Az egyház azonban fontos földbirtokosnak számított, és a kommunisták el akarták kerülni a velük való közvetlen konfrontációt. A RMP Központi Bizottságának 1949. február 21-én tartott üléséről szóló feljegyzések azt mutatták, hogy az egyházi hierarchia hajlandó volt némi földet a kormánynak följánlani, a következő feltételek mellett: minden pap és kántor kapjon öt hektár földet; az egyház kapja vissza az 1948 őszén a mezőgazdaságba befektetett pénzét; minden papot vonjanak be abba a paraszti osztályba, amely csak az egytől háromig terjedő hektár után fizette az adót, nem pedig öthektár után.

Annak ellenére, hogy ezeket a feltételeket visszautasították, arra lehet következtetni, hogy az egyház nem volt teljesen passzív támogatója a kommunista földreformnak. A feljegyzés arról is szólt, hogy Vasile Luca azt tanácsolta, hogy a kommunisták ne adjanak papoknak birtokjogot a földre, ahogyan a javaslat szólt, Anna Pauker pedig úgy érvelt, hogy a kommunistáknak nem kellene még döntést hozniuk ebben az ügyben. Pauker egyet értett Lucaval abban, hogy a papoknak nem kell birtokjogot kapniuk a föld fölött, de kiemelte, hogy a kommunistáknak elővigyázatosaknak kell lenniük, és nem kell az egész földet az egyháztól egyszerre elkobozniuk. Ha a papság nem akarja a földjeit odaadni, hagyni kell, hogy megmunkálja. Az ő véleménye szerint a kommunistáknak várniuk kell, és esetenként dönteni, tudván azt, hogy a papság úgyszem fogja tudni beszolgáltatni a kormány által megjelölt magas kvótákat. A papoknak majd maguknak kell elmenni a helyi hatóságokhoz, nyíltan beismerni, hogy képtelenek megdolgozni az egész egyházi földterületet, és a kommunista változásokat figyelembe véve, ők ajánlják fel a földet az embereknek és az államnak.⁵⁶ Ilyen formán a papok úgy fognak működni, mint a kommunista propaganda ügynökei, hiszen az emberek látni-, és – remélhetőleg – követni fogják példájukat.

A kormány, hivatalosan a RKP KB-nak, 1949. március 3–5. között tartott plénúmán jelentette be a mezőgazdaság szövetkezési változását.⁵⁷ A parasztokat kényszerítették, hogy „mezőgazdasági szövetkezetekbe” (*gospodării agricole colective*) adják be földjeiket.⁵⁸ A mezőgazdaság kollektivizálása óriási hatással volt a román társadalomra, és sok földműves megtagadta az engedelmességet. Annak ellenére, hogy feltételeit visszautasították, és az egyház elvesztette földjeit, az egyházi hierarchia közvetetten támogatta a kommunista politikát. Pár nappal a párt Plénumát kö-

vetően, a pátriárka Lelkészi Körlevelet küldött, mely a vallásszabadságra koncentrált. A levelet, időzítése miatt, úgy is lehet tekinteni, mint választ a kollektivizálásra, amely azt sugallja, hogy az egyház, a jobbára mezőgazdasági beállítottságú ország szellemi ereje, barátságos viszonyban áll a kormánnyal. A levelet először maga a pátriárka olvasta fel 500 pap előtt, 1949. február 27-én, az első missziós tanfolyam befejezésekor, majd március 13-án, a húsvéti böjt első szimbolikus vasárnapján, az „ortodoxia vasárnapja” vallási ünnepén; ezen kívül a rádióban is felolvasták a levelet.

Ebben a Lelkészi Körlevélben a pátriárka kijelenti, hogy Romániában „szemeink előtt” olyan változások történnek, amelyeknek köszönhetően „az ország egy új, jobb törvény vezet majd, amikor egyik ember nem a másiknak szolgája többé”. Ebben a helyzetben az emberek üzenetet várnak spirituális előljáróiktól, „akik irányítják őket a boldogság és megváltás felé vezető úton”. A pátriárka rámutatott az országban meglévő vallásszabadságra, kiemelve az alkotmány 27. cikkelyét és azt a tényt, hogy az egyháznak három teológiai szemináriuma van szerzetesek számára, 12 kántorképzője, és három teológiai főiskolája. A levél kiemelte azt is, hogy a kormány segítette az ortodox egyházat azáltal, hogy felmondta az egyezményt a Vatikánnal, „olyan tett, amely semmissé tett egy előző igazságtalanságot, amely által az ortodox egyház alsóbbrendű pozícióba került”. A pátriárka szavaival: „a mi rendszerünkben az egyház teljes szabadságnak örvend, amelyet nemcsak biztosít számára, de meg is véd” az állam (Justinian, 1949. 5–9.). Továbbá néhány nappal később, a Craiova-i Firmilian püspököt beiktatták Oltenia érsekének. Mindezek azt bizonyították, hogy az egyház szabadon fejtheti ki tevékenységét, politikai beavatkozás nélkül.

Vallási propaganda és ellenállás

A Kelet és Nyugat közötti ideológiai verseny erősödésével, az első békekonzferencia után, amelyet 1949. április 20-án tartottak Prágában és április 25-én Párizsban, az ortodox egyházat más módon kezdték el használni a kommunista tömbön belül. Justinian pátriárka olyan üzenetet küldött az összes egyháznak Romániában, amelyben a párbeszéd egy új módját kezdeményezi. Már az 1948-as páp-ortodox moszkvai kongresszus után, a Román Ortodox Egyház kiadott egy közleményt a békéről, de 1949 áprilisától kezdődően az egyház tevékenysége fokozatosan, mind jobban és jobban „a béke elősegítésére koncentrálódik”. Az egyház részvétele nemzetközi és nemzeti békemozgalomban központi tevékenységé válik a kommunista rendszer alatt. A béke a kommunistáknak is kedvenc vesszőparipája volt, és előszeretettel használták a Nyugat elleni propagandájukban. A kommunisták úgy mutatkoztak be, mint az egyedüli rendszer, amely a békére törekszik, míg a „kapitalista imperialista országok”-at csak a Kelet

meghódítása érdekelte. Az egyház része lett a kommunista békepropagandának, és minden nagyobb megmozdulásban részt vett – „a béke védelmében”.

Az ortodox egyház, mint kimutattuk, erőteljesen részt vett a görög katolikus egyházzal való egyesülésben, és 1949 májusában az egyházi hierarchia különleges küldetéssel ortodox papokat indított az egyházkerületekbe, hogy meggyőzzék az embereket az ortodoxiára való áttérésről (Vitilescu, 1949, 64.). A missziós tanfolyamokon kiképzett papok ebben a „hadjáratban” az állam kommunista politikájának virtuális ügynökeiként működtek. Annak érdekében, hogy a vallási nyomást erősítsék, és példát mutassanak azok számára, akik még mindig elleneztek az egyesülést, a kultuszminisztérium május 29-én úgy döntött, hogy a kormánytámogatást megvonja, és február elsejétől visszamenőleg elkobozza a már kiadott támogatást Márton Áron és Anton Durcovici püspököktől, három kanonoktól, 132 paptól és más adminisztratív hatóságtól, melyek a római katolikus egyházhoz tartoztak (Tobias, 1956, 333.).

Az ortodox egyház 1949. június 6-án, a Nemzeti Egyházi Közgyűlésen újra megerősítette álláspontját az egyesülést illetően. Most első alkalommal a gyűlésen részt vettek a görög katolikus egyház egykori képviselői,⁵⁹ a kommunistákat pedig Petru Groza miniszterelnök, Stoian kultuszminiszter, V. Márza egészségügyi miniszter, valamint Anton Alexandrescu és Romulus Zaroni, a Nagy Nemzetgyűlés küldöttei, képviselték.⁶⁰ A közgyűlés egyik legfontosabb döntése az volt, hogy június 8-án megválasztották Teofil Herineanut – görög katolikus papot, aki beleegyezett az ortodox egyházzal való együttműködésbe – Roman és Huși püspökének. Teofil 58 szavazattal választották meg, míg a többi jelölt csak elenyésző számú szavazatot kapott.⁶¹ Teofil püspök beszédében megköszönte az ortodox hierarchiának, hogy megválasztották, és pro-kommunista beszédet tartott, kijelentve:

„Az a politikai rendszer, mely gondoskodik embereiről és segíti anyagi előrehaladásukat, az azt érdemli, hogy együttműködjenek vele, és nem azt, hogy ellenálljanak neki. Éppen ezért értékelem és tisztelem a román ortodox hierarchia bölcsességét, amely nem utasította el a feléje együttműködésre nyújtott kezet, amely nem utasította vissza a népi demokratikus rendszer kezét akkor, amikor más hierarchiák, külföldről, az idők szavára nem figyelve, exkommunikáltként utasították vissza ezt a kezet.”⁶²

Justinian megerősítette Teofil püspöki pozíciójában, az ortodox egyházban, és 1949. augusztus 28-án Romanban részt vett beiktatásán és gratulált neki a Szent Zsinat nevében. A Közgyűlés végén a Szent Zsinat hivatalos táviratot küldött a kommunista hatóságoknak, biztosítván őket az ortodox egyház további támogatásáról.

Az egyesülést sürgető nyomás tovább erősödött, amikor néhány héttel az ortodox közgyűlést követően letartóztatták a két görög katolikus püspököt, Mártont és

Durcoviciut, 1949. június 20-án, illetve 26-án (Tobias, 1956, 334.). Továbbá más romániai vallási vezetőket hívtak Bukarestbe, hogy Justiniannal találkozzanak.⁶³ Június 24-én ezek az egyházi vezetők, a pátriárka vezetésével, kihallgatásra mentek Groza miniszterelnökhöz, aki biztosította őket arról, hogy a politikai megbízhatóság az alapja a jó kapcsolatoknak. Beszédében Groza meghatározta a vallások szerepét Romániában és kijelentette:

„Az Önök találkozója is [...] azt bizonyítja, hogy van vallási szabadság Romániában, és hogy ezeknek az egyházaknak a vezetői az ország újjáépítésének nehéz munkáját támogatják, az új szociális rend felépítésének, a szocializmus felépítésének nehéz munkáját.”⁶⁴

Ezt megerősítendő, Vasile Luca, a miniszteri tanács elnöke és pénzügyminiszter azt sugallta, hogy találkozójuknak „történelmi jelentősége van”, úgy a „nemzetgazdaság fejlődése”, mint a „román kultúra” szempontjából. Rámutatott, hogy vannak lényeges különbségek a vallási vezetők között és a kommunisták között, de alapjában véve mindannyian ugyanarra törekednek: az ország gazdasági és kulturális fejlődésére.⁶⁵

Annak ellenére, hogy az egyház támogatta a rendszert, a parasztok több helyen elkezdtek lázadni a vidéki kollektivizáció ellen. 1949 májusában és júliusában Botosán megyében, valamint a Naszód megyében lévő Lunca járásban és a Bihar megyei Arpășel faluban a parasztok öszecsaptak a *Securitate* csapataival. A dolgok még drámaibbra fordultak július 24-én, amikor a Bihar megyei Grișu Negru faluban 16 parasztot kivégeztek, másokat pedig letartóztattak; augusztus 6-án, Suceava megye Călăfindești nevű falujában négy parasztot lelőttek és 13-at letartóztattak. A gazdaság helyzetének javítása és a szovjet modellnek való alázatos megfelelés érdekében 1949. május 6-án elfogadtak egy olyan törvényt, amely újraszervezte Románia közigazgatását: 28 megye (*regiune*), 177 járás (*raion*), 148 város és 4.052 község alakult.

1949. október 21-én, egy évvel a görög katolikus egyházzal való egyesülés után, Justinian beszédet tartott, amelyben elmondta, hogy az unitus püspököket meghívták, hogy éljenek az ortodox kolostorokban és saját vallásuk szerinti ceremóniákat ott végezzék.⁶⁶ Azt a látszatot igyekezett kelteni, hogy az egyesülés az emberek akarata volt, és hogy az előző hierarchiának biztosították a jó életkörülményeket. Ugyanakkor a vallási alapú üldözés tovább folytatódott; október 24-én hivatalosan beszüntették az ortodox vallás egyik szárnyát, akiről úgy gondolták, hogy túl liberálisak, és túl közel járnak a protestantizmushoz; „Az Ur Hadseregének” (*Oastea Domnului*) nevezett csoportosulás missziós tevékenységét a helyi papok ellenőrzése alá vonták.

A kommunista propaganda erősítésére 1949. december 1-jén a Szent Zsinat úgy döntött, hogy több konferenciát fognak tartani a köri központokban, havonta

egyszer, hasonlókat a missziós tanfolyamokhoz; ezeken a konferenciákon a papok különböző cikkeket elemeztek, amelyek teológiai kiadványokban jelentek meg, és amelyeket a hierarchia küldött ki számukra. A konferenciák kötelezőek voltak, és három hiányzás esetén a papok vagy diakónusok kinevezését visszavonhatták. A teológiai témák mellett, a papoknak természetesen politikai témákat is kellett tanulmányozniuk, mint például: „Az egyház nem maradhat statikus” (ehhez egy Groza által írt cikket kellett elolvasniuk), „Az Ortodox Egyház és az orosz Ortodox Egyház”, „A Vatikán haladás-ellenessége”, „A katolikus probléma a Román Népköztársaságban”, és „Vallásszabadság a Román Népköztársaságban”.⁶⁷

A pátriárka december 5-én elkezdte látogatni a megyés püspökségeket Erdélyben, a Körösök mentén, Bánátban és Olteniában, mind olyan területek, amelyek az ország nyugati részén vannak és ahol nagyszámú vallási kisebbségek éltek, ezt többen igen érdekesnek találták. Amint azt egy *Securitate*-jelentések megírják, különböző magyarázatok születtek arra, hogy mi volt az igazi oka ennek az erdélyi látogatásának. Tit Simedrea, aki előzőleg bukovinai metropolita volt, azt gondolta, hogy a látogatás a kormány kérésére történt, mert egy katolikus-ellenes mozgalmat akarnak elindítani; Nae Popescu professzor azt gondolta, hogy a pátriárka jó színben akar feltűnni a kormány előtt. Liviu Stan professzor, a bukaresti teológiai főiskoláról, Groza miniszterelnök közeli barátja, úgy gondolta, hogy a pátriárka meg akarja erősíteni pozícióját a többi püspök között. Justin Moisescu professzor a bukaresti teológiai főiskoláról⁶⁸ kritikus volt a pátriárkával szemben, és azzal vádolta, hogy minden „tiszteletudatát” elvesztette, mert arra kényszeríti a püspökségeket, hogy finanszírozzák az útját, és igénybe veszi a hívők idejét szántási időszakban.⁶⁹

Justinian meglátogatta a térség legfontosabb kolostorait, mint Sâmbăta de Sus és Păltiniș, valamint a szebeni, kolozsvári, aradi, temesvári és craiovai megyés püspökségeket. Esténként szovjet filmeket mutatott be a görög katolikus egyház egyesüléséről az ortodox egyházzal Ukrajnában, meg az orosz ortodox egyház függetlenségének 500. évfordulóján tartott ünnepekről. A pátriárkát irritálta, amikor a helyi kommunista hatóság tagjai – még akkor is, ha részt vettek a vele való találkozón és meghallgatták az ő beszédét – nem jöttek el este megnézni az általa hozott filmet.⁷⁰

A *Securitate*-jelentés azt sugallja, hogy tulajdonképpen Justinian csak Bălan metropolita barátságát akarta elnyerni ezzel az utazással, aki még mindig kapcsolatban volt a külföldi antikommunista ellenállással. Justinian megállapította, hogy az egyház tevékenységét nagy érdeklődéssel figyelték, és még az orosz nagykövet is – látván a sikeres változást, amelyen az ortodox egyház átment Romániában – kérdezett a missziós tanfolyamokról, mert szándékában állt javasolni, hogy a Szovjetunióban is szervezzenek hasonlókat. Ám a *Securitate*-jelentés azt sugallja, hogy a pátriárka diplomatikusabbá vált, már nem prédikált olyan erőteljesen a katolikusok ellen és nem magasztalta annyira nyíltan a kormányt.⁷¹

A pátriárka ambivalens hozzáállását tükrözte az egyházi hierarchia más tagjainak viselkedése is. A *Securitate* jelentette, hogy néhány magas rangú vallási vezető nem fogadta el teljes mértékben, hogy a kultuszminisztérium cenzúrázza Lelkészi Körleveleiket. Például Nicolae Colan, kolozsvári püspök írt egy körlevelet anélkül, hogy figyelembe vette volna a kultuszminisztérium ajánlásait, ugyanakkor Nicolae Popovici, nagyváradi püspök, nyíltan kijelentette, hogy semmiféle ajánlatot nem akar kapni ahhoz, hogy megírja körleveleit. Bălan metropolita visszautasította, hogy gazdasági és politikai kérdésekkel is foglalkozzon körlevelében, Andrei Mageru, aradi püspök pedig kijelentette, hogy ő meg sem hall más tanácsot, mint a pátriárkaét.⁷²

Az egyház kollaborálása ellenére a rendszer egyik fő célja az volt, hogy Romániát egy kommunista, ateista társadalommá tegye, mert a vallást burzsoá ideológiának tartották. Ezért 1949-ben a kormány olyan vallásellenes szervezeteket alapított, amelyek a szovjet modellt követték. A *Társaság a Tudomány és a Kultúra Népszerűsítéséért* célja az volt, hogy „terjessze a munkás tömegek körében a politikai és tudományos tudást, amely legyőzi a népbútítást, babonát, miszticizmust és a burzsoá ideológia minden más hatását”.⁷³ 1951-re ennek a társaságnak – melynek tagjai között vezető kommunista értelmiségiek is voltak – már 28 megyei szervezete volt, ezeknek 37 járásban ágazataik, körülbelül 3000 propagandistával, akik 42000 felolvasást szerveztek (Rosu *et al.* 1956, 292–293.). A következő években a rendszer még erősebben ellenőrizte az egyházat, és megszabadult azoktól az egyházi vezetőktől, akik továbbra sem voltak hajlandók behódolni. Ezenkívül, az ország fokozatos elszovjetítése is egyre erősebb hatással volt az egyházra. (Leustean, 2007b, 43–68.).

Következtetések

A kommunizmus bevezetése Romániában drámai változásokat hozott magával úgy a közösségi, mint a magánéletben. A vallás volt a romániai élet egyik legfontosabb területe, amely a kommunizmus kárvallottja volt, és a kommunista vezetés különböző módon viselkedett a különböző vallásokkal szemben, politikai érdekeinek megfelelően. Az ortodox egyház előnye ebből származott, de ennek fejében együttműködött a rendszerrel, és elszenvedte felépítésében és szervezetében a diktált változásokat. A kommunisták beerőltették saját embereiket az egyházi hierarchiába, és a kommunista ideológiát propagálták a tömegek felé – az egyházon keresztül. A vallási vezetők támogatták a rendszert, és arra biztatták az embereket, hogy segítsék az ország újjáépítését. Engedelmességéért a papság továbbra is kapta az államtól a fizetését és támogatást, amelyből templomokat újíttak fel és lapokat adtak ki.

Románia, mint a szovjet hatás alá került más államok is, a vallásszabadság egy hamis fogalmával éltek. A vallási változtatásokat úgy adták elő, mintha azok az emberek akarátának megfelelőek történtek volna, és az állam élt hatalmával, hogy újra-

írja az ország történelmét, az emberek „érdekeinek” védelmében. Az a papság, amely már nem a magas vezetés tagjait képezte, úgy élte meg ezt az időszakot, hogy kénytelenek együttműködni, a túlélés érdekében. Az egyház főként azért élvezett kiváltságokat a társadalomban, mert a kommunisták felhasználták ideológiai terjeszkedésük és a Nyugattal való konfrontáció érdekében. A felekezetek közötti villogások teret kínáltak a kommunistáknak arra, hogy motivációt nyújtsanak az egyháznak a rendszerhez való alkalmazkodásra, és – mivel Kelet- és Nyugat-Európa közötti szakadás vallási vonalon történt – így lehetőséget biztosított a kommunisták számára, hogy politikai dominanciájukat fenntarthassák.

Az ortodox egyház és a rendszer közötti kapcsolat zavaros és ellentmondásos volt. Az egyház látta az ellenállás veszélyét, valamint az együttműködés hasznát is, így az utóbbit választotta. 1948-ban az ortodox egyház látszólag hasznot húzott a rendszerrel való együttműködésből azáltal, hogy bekebelezte a görög katolikus egyházat, hosszú távon viszont elszenvedte a rendszer vallás-ellenes kampányát, amelyben hiteltelenné igyekezett tenni az egyházat, és a vallás hatását a társadalomban csökkenteni.

Komoly szerepe volt Justinian metropolitának, akit – a kommunisták által támogatva – a legmagasabb egyházi tisztségbe neveztek ki. Amint azt a *Securitate* jelentései mutatják, ő egy zavaros taktika mellett döntött. Nyilvánosan a kommunisták direktívái szerint prédikált, ugyanakkor viszont olyan embereket alkalmazott az adminisztrációban, akiknek kompromittált múltjuk volt, mivel részt vettek a két háború közötti politikai életben. Ellentmondásos viselkedése nyomot hagyott az egyház és a társadalom fejlődésén is: egyrészt a kollaboráció révén fennmaradt az egyház hatása a társadalom irányában, másrészt az állam teljes mértékben ellenőrizni tudta azokat a köröket, amelyek az egyház intézményi kereteiből próbáltak ellenállni a kommunista elnyomás ellen.

London School of Economics and Political Science, London

Jegyzetek

¹ Nicodim, Pastorală, 1941. július.

Az 1937-es népszámlálás tartalmazott egy olyan kérdést, amely a vallási meggyőződésre vonatkozott, de az eredményt soha nem tették közzé. Am hivatkozási alapul szolgált tudósok számára, akik azt állították, hogy a fálusi lakosság kétharmada, valamint a városi lakosság egy harmada vallásos. (ld. Fletcher, 1981) A jelen tanulmány által használt adatokat a londoni lett követség 1329/3/51-es kiadványából vettük, mely megtalálható az Egyesült Királyság Nemzeti Levéltárában: Public Record Office. Foreign Office (TNA PRO FO) 371/100744.

² Londoni lett követség, 1329/3/51-es kiadvány, TNA PRO FO, 371/100744.

³ 1944. május 15-én Szergej pátriárka elhunyt és a leningrádi Alexiusz metropolitát választották meg helyette.

- ⁵ Az Elnökség a következő személyekből állt: Constantin I. Parhon, aki elnöke volt a Román Egyesület a Szovjet Unióval való Baráti Kapcsolatokért nevű szervezetnek (ARLUS) és akit kineveztek az Elnökség elnökévé; tagok: Mihail Sadoveanu, a Képviselőház elnöke; Ștefan Voitec, Oktatási miniszter; Gheorghe Stere, a Feljebbviteli Bíróság elnöke Bukarestben; Ion Neculi, a Képviselőház alelnöke.
- ⁶ A népszámlálás adatai tartalmazták azt, hogy Románia 237 502 kilométeren fekszik, és 15 872 624 lakosa van; ebből 23,4% városban él, 76,6% vidéken; a lakosság 23,1%-a analfabéta, ebből 10,7% városi, 27% vidéki. A népszámlálás nem beszélt a lakosság etnikai megoszlásáról, csak a beszélt nyelvekről. Ezek szerint, a lakosság 85,7%-a románul beszélt; 9,4%-a magyarul; 2,2%-a németül; 0,9%-a jiddisül; 0,3%-a cigányul; 0,3%-a szerbül, horvátul és szlovénül; 0,2%-a oroszul; 0,2%-a törökül; 0,2%-a ukránul; 0,2%-a csehszlovákul; 0,1%-a bolgárul; 0,1%-a görögül; 0,1% alatt lengyelül; 0,1% alatt albánul; 0,1% alatt örményül; 0,1% más nyelveken beszélt, és 0,1% alatt nem nyilatkozott. (Golopenția & Onică, 1948)
- ⁷ A Népi Demokratikus Front a következő politikai alakulatokból tevődött össze: az RMP, a Földművesek Frontja (Frontul Plugarilor), a Nemzeti Nép Párt (Partidul Național Popular), a Nemzeti Liberális Párt – Bejan (PNL – Bejan), valamint a Magyar Népi Szövetség (Uniunea Populară Mahiară). Petru Groza, a miniszterelnököt, választották meg az NDF Nemzeti Tanácsának elnökévé.
- ⁸ Hét helyet kapott az NLP – Bejan, kettőt pedig a Demokrata Paraszt Párt.
- ⁹ 1952-ben 98, 84%-ot mértek; 1957-ben 98,88%-ot; 1965-ben 99,85%-ot; 1969-ben 99,96%-ot; 1975-ben; 98,80%-ot; 1980-ban 99,99%-ot; 1985-ben 97,70%-ot.
- ¹⁰ Az általános Securitate elnevezést használok a helyett a sok különböző név helyett, amelyet a Román Információs Szolgálat használt a kommunista időszakban. A Román Információs Szolgálat archívumaiból (ASRI) előkeült, az egyház és állam, 1945 és 1958 közötti viszonyáról szóló dokumentumokat már kiadták: Păiușan és Ciuceanu (2001).
- ¹¹ Inkább a diocesan priest, azaz egyházkerületet vezető pap, kifejezést használok, mint az archepriest, azaz érsek, mert a protopop román szó csak egy egyszerű, házas papot takar, aki adminisztratív szempontból felelt a kerületébe tartozó papokért.
- ¹² ASRI, D alap, 2488. dosszié, 1. kötet, 166–167. f., Păiușan és Ciuceanu (2001., 75–76. old.)
- ¹³ ASRI, D alap, 2488. dosszié, 1. kötet, 171. f., Păiușan és Ciuceanu (2001., 76–77. old.)
- ¹⁴ ASRI, D alap, 2488. dosszié, 1. kötet, 172. f., Păiușan és Ciuceanu (2001., 77. old.)
- ¹⁵ ASRI, D alap, 2488. dosszié, 1. kötet, 172. f., Păiușan és Ciuceanu (2001., 78. old.)
- ¹⁶ ASRI, D alap, 9471. dosszié, 1. kötet, 372–374. f., Păiușan és Ciuceanu (2001., 79–80. old.). Ám azt a javaslatot, hogy Justiniant nevezze ki pátriárkának, az ortodox hierarchia – Firmilian kivételével –, nem támogatta. [ASRI, D alap, 2488. dosszié, 1. kötet, 174. f., Păiușan és Ciuceanu (2001., 78. old.)]
- ¹⁷ Mihály király, száműzetése alatt, sohasem kért semmilyen más országban állampolgárságot. 1997-ben lett újra román állampolgár, a román kormány döntését követően.
- ¹⁸ Az Ortodox Egyház magas rangú, vezető papjai, nem házasok. Mielőtt pátriárka lett, Justinian egyszerű, házas, egyházközségi pap volt, és volt egy Ovidiu nevezetű fia, meg egy Silvea nevezetű lánya. Miután a felesége meghalt, választhatóvá vált, hogy magas rangot tölthessen be a hierarchiában (Marina, 1949).
- ¹⁹ A román küldöttség a következő beszámolókat mutatta be: „A Vatikán viselkedése az Ortodox Egyházzal szemben az elmúlt 30 évben”; „Annak lehetősége, hogy elismerjék az anglikán egyház papságának jogosultságát”, „Az Ortodox Egyház és az Ökumenikus mozgalom”, egy rövid megjegyzés az ortodox vallási naptárral kapcsolatban (ld. „Referatele prezentate de delegația Bisericii Ortodoxe Române la Conferința Ortodoxă de la Moscova”, Ortodoxia 1949, 1, 29. old.).

- ²⁰ Actes de la Conférence des Chef et des Représentants des Eglises Orthodoxes utocéphales Reunis f Moscou a L’Occasion de la Célébration Solennelle des Fêtes du 500eme Anniversaire de L’Autocéphalie de l’Eglise Orthodoxe Russe, 8–18 Juillet 1948 (Moscow, Éditions de Patriarchat de Moscou, 1950).
- ²¹ Monitorul Oficial, 176. sz., 1948. augusztus 2.
- ²² Monitorul Oficial, 177. sz., 1948. augusztus 3.
- ²³ „Legea pentru Regimul general al Cultelor religioase”, Monitorul Oficial, 178. sz., 1948. augusztus 4., a Legea și Statutele Cultelor-ban (1949).
- ²⁴ „Legea pentru regimul general al cultelor religioase”, Monitorul Oficial, 174. sz., 1948. augusztus 4., Legea și Statutele Cultelor-ban (1949)
- ²⁵ Az első kinevezett igazgató Partenie Ciopron püspök volt. A Neamț-i szemináriumnak 56 diákja volt, Agapian volt 51, Plumbuitan 23 (ld. Vintilescu, 1949., 55. old.)
- ²⁶ ASRI, D alap, 2488. dosszié, 1. kötet, 157–160. f., Păiușan és Ciuceanu (2001, 81. old.).
- ²⁷ Az 1. igazgatóság 1-es irodája, a Népbiztonság Általános Igazgatóságának 3. részlege jelentett az Ortodox Egyházzól, 131-es megjelölés alatt; a 2. iroda a Római Katolikus Egyházzól jelentett, 132-es megjelölés alatt, a Protestáns Egyházzokról pedig 133-as megjelölés alatt (Petcu, 2005., 124–222. old.).
- ²⁸ Stenogramele ședințelor Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, I. kötet, 1948 (Bukarest, Archivele Naționale ale României, 2002., 267–269. old.).
- ²⁹ „Cuvântarea IPSS Justinian Patriarhul României rostită cu ocazia unirii” (Sighet, Tip. Gheorghe Cziplu, 1949).
- ³⁰ Brit követség, Bukarest, 261/2/49. kiadvány, TNA PRO FO 371/78623.
- ³¹ Vasile Aftenie püspököt elküldték a Văcărești-i börtönbe, ahol 1950. május 10-én elhunyt; 1950 szeptemberében Ioan Suci püspököt a máramarosszigeti börtönbe küldték, ahol 1953. június 27-én meghalt.
- ³² ASRI, D alap, 2488. dosszié, 1. kötet, 186–192. f., Păiușan és Ciuceanu (2001, 85. old.)
- ³³ ASRI, D alap, 2488. dosszié, 103. f., Păiușan és Ciuceanu, (2001, 94. old.)
- ³⁴ A dekrétumot 1989. december 31-én visszavonták.
- ³⁵ Stenogramele ședințelor Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, I. kötet, 1948 (Bukarest, Arhivele Naționale ale României, 2002). 280–286. old.
- ³⁶ ASRI, D alap, 7755. dosszié, 3. kötet, 55. f., Păiușan és Ciuceanu (2001, 94. old.)
- ³⁷ ASRI, D alap, 7755. dosszié, 3. kötet, 159. f., Păiușan és Ciuceanu (2001, 98. old.)
- ³⁸ Azóta Chișinău szovjet terület volt már.
- ³⁹ ASRI, D alap, 7755. dosszié, 137. f., Păiușan és Ciuceanu (2001, 98. old.). A jelentés rámutat arra, hogy a Iași-i metropolita helyettes, Valeriu Moglan püspököt nyugdíjazták és kinevezték helyette Teoctist Arăpaș szerzetes püspököt, aki – a jelentés szerint – magát a Román Kommunista Párt tagjának mondta, holott annak előtte légionárius volt; Ilarion Băcăoanul püspököt, a Roman-i püspökségről, Galaction Grodunt, a Szent Zsinat titkárát, valamint Veniamin Pocitant, Havasalföld metropolitáját nyugdíjazták; Partenie Ciopron püspök-helyettest, aki előzőleg tábort-püspök volt, Eugeniu Laiut, aki a Căldărușani-i kolostor apátja volt, Pavel Șerpet, a bukaresti érsekségről, valamint Atanasie Dinct az Antim kolostorból, a Neamț-i Kolostor szemináriumába nevezte ki tanároknak. Ld. ASRI, D alap, 9471. dosszié, 121. f., Păiușan és Ciuceanu (2001, 105. old.)
- ⁴⁰ ASRI, D alap, 9471. dosszié, 121. f., Păiușan és Ciuceanu (2001, 105. old.)
- ⁴¹ ASRI, D alap, 7755. dosszié, 127. f., Păiușan és Ciuceanu (2001, 115. old.)
- ⁴² ASRI, D alap, 7755. dosszié, 3. kötet, 123. f., Păiușan és Ciuceanu (2001, 115. old.)
- ⁴³ ASRI, D alap, 7755. dosszié, 3. kötet, 133. f., Păiușan és Ciuceanu (2001, 117. old.)
- ⁴⁴ ASRI, D alap, 7755. dosszié, 3. kötet, 131–132. f., Păiușan és Ciuceanu (2001, 118. old.)

- ⁴⁵ Monitorul Oficial, 22. szám, 1949. január 27.
- ⁴⁶ „Deschiderea cursurilor institutului teologic universitar din București”, Biserica Ortodoxă Română (BOR), 1949, 1–2, 9. old.
- ⁴⁷ „Deschiderea cursurilor institutului teologic universitar din București”, Biserica Ortodoxă Română BOR, 1949, 17. old.
- ⁴⁸ „Deschiderea cursurilor institutului teologic universitar din București”, Biserica Ortodoxă Română BOR, 1949, 18. old.
- ⁴⁹ „Deschiderea cursurilor institutului teologic universitar din București”, Biserica Ortodoxă Română BOR, 1949, 20–21. old. Bibliai idézet: „The well-doer is a child of God; the evil-doer has never seen God.” (III. John 1, 11, New English Bible, 1970, 958. old.)
- ⁵⁰ ASRI, D alap, 9471. dosszié, 163. f., Păiușan és Ciuceanu (2001, 114. old.)
- ⁵¹ „Statutul pentru funcționarea și organizarea Bisericii Ortodoxe Române”, Monitorul Oficial, 47. szám, 1949. február 25., újra kiadva BOR, 1949, 1–2.
- ⁵² A havasalföldi esperesség három megyés püspökséggel: a bukaresti, a buzăui és a constanțai püspökségek; a moldvai és suceavai esperesség négy megyés püspökséggel: a iași, suceavai, romani és huși, valamint galați; az erdélyi érsekség három megyés püspökséggel: gyulafehérvári és szebeni, a vadi, feleki és kolozsvári, valamint a nagyváradi; az olténiai esperesség két püspökséggel: temesvári és káránszabesi, valamint az aradi, a ienopoli és a halmagiui.
- ⁵³ A Szent Zsinat az egyházi hierarchia összes tagjából állt, és a pátriárka volt az elnöke. A pátriárka munkáját a pátriárkatusi adminisztráció segítette, amely két püspök-helyettesből állt, hat adminisztratív tanácsadóból, a pátriárkatusi iroda, valamint a vizsgálati- és ellenőrzési irodák. A püspök-helyetteseket a Szent Zsinat választotta, az adminisztratív tanácsadókat pedig a Nemzeti Egyházi Közgyűlés, a pátriárka jóváhagyásával. Mindegyik tanácsadó a következő részlegek egyikéért volt felelős: egyházi, kulturális, misszionárius és külügyi, teológiai oktatás, gazdasági és kolostori (34. cikkely). A pátriárkatusi iroda, amelyet egy igazgató vezetett, volt az a testület, amely gyakorlatban alkalmazta az összes törvényi- és végrehajtási döntést (35. cikkely); a vizsgálati- és ellenőrzési irodák három inspektorból álltak.
- ⁵⁴ A Nemzeti Egyházi Közgyűlés feladatai a gazdasági és adminisztratív területekre terjedt ki, ők lévén az egyedüli testület mely változásokat eszközölhetett a megyés püspökségekben (20e. cikkely). A közgyűlés minden megye három tagjából állt (két világi személy és egy pap), valamint a Szent Zsinat tagjaiból, a pátriárkával mint elnök (21. cikkely).
- ⁵⁵ A Nemzeti Egyházi Tanács a „legmagasabb adminisztratív szerv minden egyházi esetre és a végrehajtó szervek a Szent Zsinat, valamint a Nemzeti Egyházi Közgyűlés” (25. cikkely). Hat világi tagból állt, és három papi személyből, akiket a Nemzeti Egyházi Közgyűlés választott és hat adminisztratív tanácsadó, a pátriárkával, mint elnök.
- ⁵⁶ Stenogramele ședințelor Biroului Politic și ale Secretariatului Comitetului Central al PMR II. Vol. 1949 (București, Arhivele Naționale ale României)
- ⁵⁷ Március 2-án Nicolae Ceaușescu neveztek ki agrárminiszternek, aki egyúttal az új törvény bevezetéséért is felelős volt. Ennek ellenére, amikor – Sztálin halála után – a parasztek ellenállása nőtt a kollektivizálás és a szovjet nyomás ellen, hogy ezt a politikai osztályt reformálják, Gheorghiu Dej azt állította, hogy a parasztek körében elkövetett „tisztogatásokért” kizárólagos felelősség nem Ceaușescu, hanem Lucat, Paukert és Teohari Georgescu terheli.
- ⁵⁸ 1956-ban átnevezték „mezőgazdasági termelőszövetkezetekké” (gospodării agricole de producție).
- ⁵⁹ Ezen felül, a pátriárka a következő személyeket nevezte ki adminisztratív tanácsadóknak: Gh. Vintilescu atyát, Gh, Maior atyát, Alex Savulescu atyát, Atanasie Preda diakónust (ld. Vintilescu, 1949, 27–33. old.).

- ⁶⁰ „Omagiul adus IPS Patriarh Justinian de Adunarea Națională Bisericească”, BOR, 1949, 1. old.
- ⁶¹ „Colegiul Electoral pentru alegerea episcopului Eparhiei Romanului și Hușilor” BOR, 1949, 7–1], 158. old.
- ⁶² „Cuvântarea PS Episcop Teofil Herineanu” BOR, 1949, 7–1], 165. old.
- ⁶³ A találkozókön a következő vallási vezetők vettek részt: Dr. Friederick Müller, az evangélikus egyház püspöke; Argay György, a lutherán-evangélikus egyház püspöke; Dr. Simén Dániel, az unitárius egyház püspöke; Dr. Moses Rosen, a Zsidó közösség főabbija; Vasken Balgian archimandrita, az örmény egyház vezetője; Tihon metropolita, az ős rítusú keresztény (lipován) egyháztól; és Mehmet, a muzulmán közösség muftija. Ld.: “Consfătuirea de la Sfânta Patriarhie a Bisericii Ortodoxe Române”, Ortodoxia, 1949, 2–3, 8. old.
- ⁶⁴ „Cuvântarea Domnului Dr Petru Groza”, Ortodoxia, 1949, 2–3. 46. old.
- ⁶⁵ „Cuvântarea Domnului Vasile Luca, Vice Președinte al Consiliului de Miniștrii”, Ortodoxia, 1949, 2–3. 47–48. old.
- ⁶⁶ „La 21 octombrie 1949” Cuvântul IPS Patriarh Justinian, Ortodoxia, 1949, 4., 12. old.
- ⁶⁷ „Deciziunea nr. 107”, BOR, 1949, 11–12, 101–102. old.
- ⁶⁸ Ő volt a következő pátriárka Justinian után, 1977 és 1986 között.
- ⁶⁹ ASRI, D alap, 2488. dosszié, 1. kötet, 415–433. f., Păiușan és Ciuceanu (2001, 165, 166. old.)
- ⁷⁰ ASRI, D alap, 2488. dosszié, 1. kötet, 415–433. f., Păiușan és Ciuceanu (2001, 167. old.)
- ⁷¹ ASRI, D alap, 2488. dosszié, 1. kötet, 415–433. f., Păiușan és Ciuceanu (2001, 168, 174. old.)
- ⁷² ASRI, D alap, 2488. dosszié, 1. kötet, 415–433. f., Păiușan és Ciuceanu (2001, 175. old.)
- ⁷³ Universul, 1951. február 7.